

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Afsnit 6

Kjøbenhavns

Beskrivelse

Af

Rasmus Nyerup

Professor i Litterærhistorien ved Kjøbenhavns Universitet

Ottende Kapitel

Kjøbenhavn som Universitetsstad og Viden-
skabernes Hovedsæde i Danmark

Indretninger og Anstalter til Videnskabeligheds Fremme og Lærdoms Erhvervelse har Hovedstaden at opvise i saa stor Overflødighed, at der for den Videbjærlige blive Lidet eller Intet mere at ønske.

Første Afdeling

Om Universitetet.

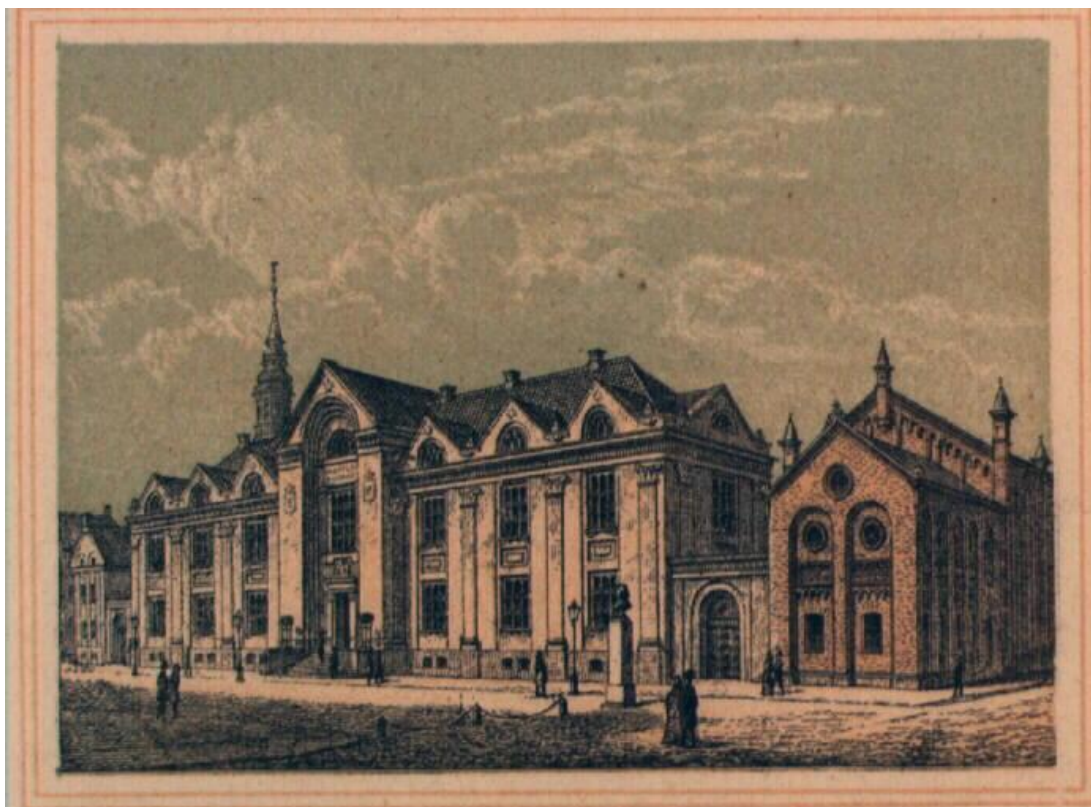
§. I.

Universitetet i Almindelighed.

Af disse Stiftelser er Universitetet den ypperste. Et saa særdeles rigelig doteret, med saa megen Autoritet forsynet, saa kraftigen virkende, og i hele Statsmaskinen saa indgribende et Institut som Kjøbenhavns Højskole er, vil Ingen drage i Tvivl, jo er af oversættes Værd og blive at ansee for en af Hovedstadens største Prydelser. Om Højskolen er saa godt tjent med at være i Hovedstaden, er et Spørgsmaal, hvis Besvarelse er vanskelig og hører heller ikke egentlig herhid.

Universitetet stiftedes af Kong Christian den 1 ste, og blev indviet de 1 Jun 1479. Det forfaldt aldeles i de urolige Krigs - og Reformationstider under Christian II og Frederich I, og blev paa ny indrettet og meget forandret og forbedre under Kong Christian III.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Universitetet i Kobberstik fra 1806

Siden fik Universitetet en Procanzler i Pontoppidan under Kong Friderich V, som foretog sig en og anden Modification, og Gehejmraad Guldberg, da han var Statssecretair, gjorde væsentlige Forandringer og Forbedringer saavel ved Gramina som ved Communitetet og Regentsen.

Saalænge Guldberg sad ved Roret gik Maskinen saaledes som han havde sat den i Gang; han kom bort, og nu forfaldt alting lidt efter lidt.

Procanzler Jansom og Patronen Schaf Ratlou vilde ved en aldeles ny Fundats, som er i Ordenen dem fjerde, og dateredes den 7de Maj 1788, støbe alting om i en ny Form. Men næppe fik de dette Foster bragt til Verden, før de forlod det og Hovedstaden, og maatte overlade dets Pleje til deres Eftermænd.

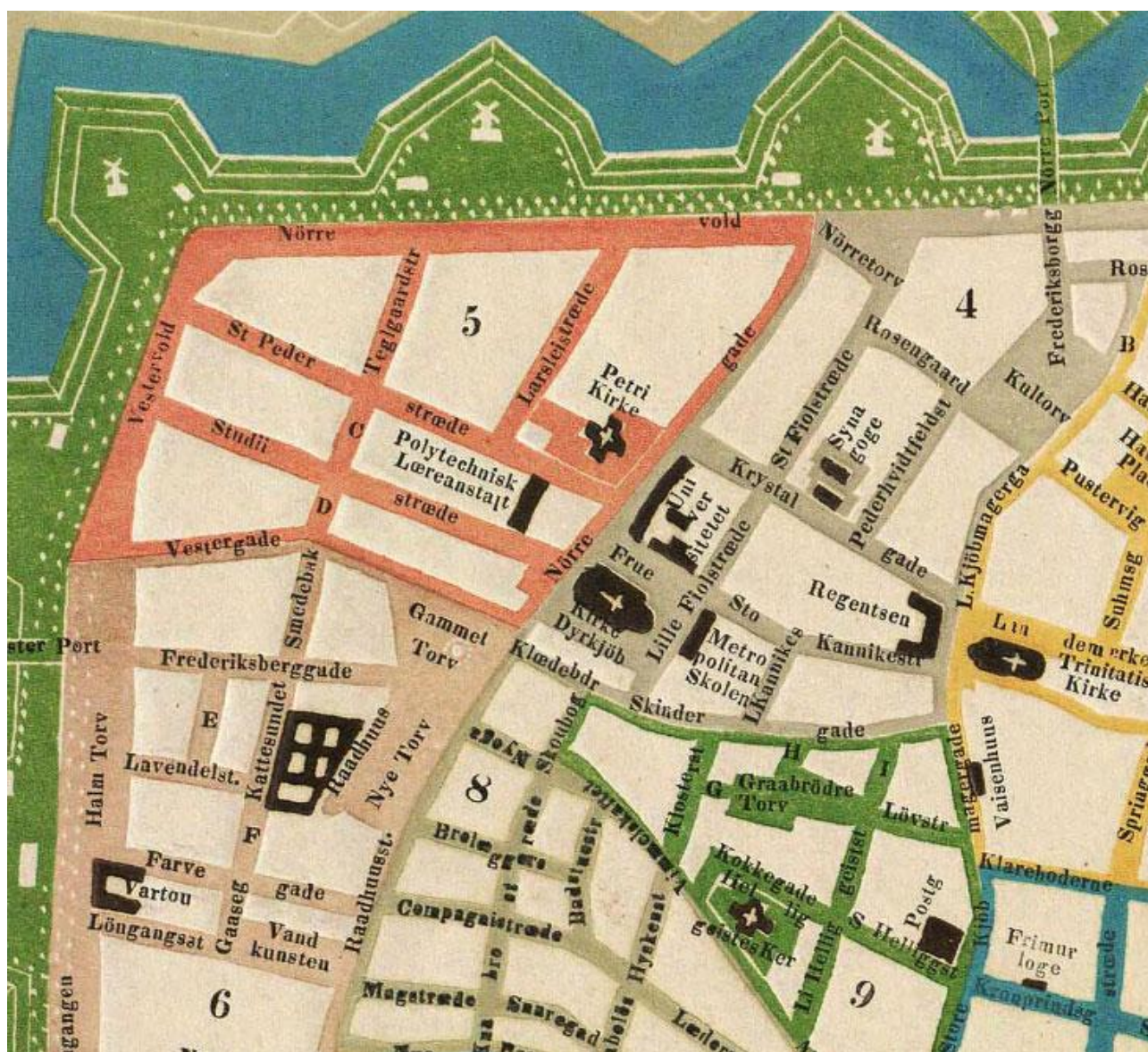
Disse Eftermænd har da efterhaanden i Overensstemmelse med Tidernes Tarv syet ny Klude paa en gammel Kjole. Denne Philologisk - theologiske af Guldberg og Janson paa Universitetets gamle scholaskiske Munkefundament opførte Bygning staaer endnu. Men de staaer paa Held, og saavel Tidernes Vand som den nuværende Patrons Philosophiskhed og lyse Hoved give grundet Anledning til at haabe al gammel Surdejs Afskaffelse.

Af de Forandringer og Forbedringer, som den nuværende Patron Hans Durchleuchtighed Hertugen af Augustenborg har iverksat, ere to alt for vigtige til at forbigaaes. Den første er, at efter Kongl. Resolution af 17 Maj 1791 udsættes der aarlig 8 Præmier, bestaaende hver i en Medaille af 40 Rdlsr. Værdie, til Belønning for den Candidat der skriver den bedste Afhandling over opgivne videnskabelige Materier. Denne priselige Indretning har man allerede mangan en skøn Afhandling at takke for. Den anden, efter Hertugen af Augustenborgs Forestilling, ved Universitetet foretagne Forandring er den Hovedreforme i Henseende til

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Professorens Lønninger, at de, isteden for de gamle Prebender og Canonicater, eller Corpora, som de, hvori Kongen blant andet byder: "de ved Universitetet herefter ansættende Lærere have allenekaldtes, der bestog i Landgilde og Tiende in Natura, skal hvære deres Løn i Penge, imod at Jordegodsrevenueerne, efterhaanden som de nu værende Ejer Uddøe, saaes sammnen til en almindelig Skolefond. Recriptet desangaaende er af 12 Sept. 1788, hvori Kongen blant andet byder: "de ved Universitetet herefter ansættende Lærere havde allene at vente Formerelse i deres Løn og øvrige Indkomster af Vor hvergang fastsættende Bestemmelse, hvorved der kuns skal have Hensyn til Deres Talenter og større eller mindre Flid". (conf. Minerva for Januar Maaned 1790, hvor de Betæneligheder og Tvivl, som kan opkastes mod denne Operations Gavnlighed for Videnskaberne, ere concentrerte af afg. Doct. Münter).

Det Kjøbenhavnske Universitets Hovedbygninger, hvor Examina Forelæsninger og Taler holdes, academiske Honores uddeles, og Professorerne forsamle sig, eller Stedet for alle egentlige Universitetsforhandlinger, er de Bygninger paa Hjørnet af Kannikestrædet og Nørregade, som indeslutte det store firkantede brolagte Gaardsrum, Studiigaarden kaldet.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

De ere følgende.

- a) Consistoriihuset, den lave uanselige og meget gamle Bygning paa Studiigaardens nordre Side. Her holdes Gramina, og Professores Consistoriales have her deres Deliberationsforsamlinger.
- b) Den to Etagers Sidelængde østen for Gaarden hvor Forelæsninger holdes neden til, og paa Auditorium fuperius i 2den Etage disputeres af Doctorandis, creeres Doctors, og holdes Taler. I anatomicum, eller den Sal, hvor Sectiones cadaverum foretages, og hvor der læses over Anatomien.
- c) Den første og længste Univesitetsbygning er den vestlige Side ud mod Nørregade. Denne Længde strækker sig fra Kannikestrædets Hjørne til Hjørnet af Skidenstræder (Krystalgade) , og gjør 155 Alen. Der er to Etager. I den nederste Etages søndre Ende er først Klosteret eller Communitetets store Sahl, derpaa er Closterbibliothekets Værelse, hvorefter følger et, hvor den for Universitetet og de lærde Skoler nedsatte Commission holder sine Forsamlinger. I 2den Etage er Universitetets Naturaltheater som 1770 blev indrettet af Professor Brünnich og forestaaes nu af Hr. Wad, overordentlig Professor i Naturhistorien.

§. 2

Universitetslærerne.

Profesoorerne inddeles endnu efter gammel Stil i tvende Classer: ordinarii og extraordinarii. Professores ordinarii ere dem, som ere Medlemmer af Consistorium (Confistotiales), det er: som tage Del i Deliberationerne om hvad der angaaer Universitetes Tarv, og votere med, naar Stipendier skal bortgives, eller saadanne Embeder besættes, hvortil Professorerne conjunctim have Jus vocandi og constiuendi; den anden Egenskab ved en Professor Ordinarius, at han ejede Bøndergods eller et saakaldet Corpus, som han trak sin beste Lønning af, falder efter den ny Gageringsplan *) efterhaanden bort, og den nederste Professor ordinarius som sidst har faaet Sæde og Stemme i Consistorium, har allerede en fastsat Sum Penge aarlig istedet for den fordum Landgilde Tiende og Indfæstning.

**)Om denne Plan læses i Universitetsjournalen for 1797 S. 43 Hans Højførstelige Durchlauchtighed Patronens Promemoria til Consistorium af 29 Dec. 1796.*

"Den angaaende Universitetet og de lærde Skoler nedsatte Commision har indgivet en allerunderdanigst Forestilling om en anden Bestemmelse af Professorernes saa kaldede Corpora, Tiender, Pengeløn o. s. v.

Dens Forslage har fornemmelig været følgende:

1)Eftersom de nuværende Professorer ordinarii ved Døden eller paa anden Maade afgik fra Universitetet, den Afgangnes hele Corpus, Pengeløn o. s. v. skulde lægges under Qvæsturens Administration.

2) Ar der, for at bestemme den Løn, hver ny Professor Ordinarius skulde begynde med, for Fremtiden maatte fastsættes et Minimum, og dette ansættes i Korn, hvortil man foreslog 150 Rdr. Rug og 150 Tdr. Byg, som skulde beregnes efter Middeltallet af de 10 sidste Aars Capitelstaxt.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

3) At der af Fjerdeparten af Universitetets Indkomst med Tiden skulde oprettes en Tillægssfond, af hvilken de ældre eller mere fortjente Lærere kunde faa Tillæg efter Hans Majestæts Godtbefindende".

Til Slutning anførte Commisionen, at de i Medhold af sidste Fundats ansatte Professores extraordinarii ingen Rettighed have som kunde gjøre Hinder i Udførelsen af dette Forslag. Til Bevis anføres Fundatsens 1 Cap. §. 17.

Herpaa har Hans Majestæt under 25 November afgivet følgende Resolutiob, som det kongl. danske Cancellie har meddelt Commisionen i Skrivelse af 3 der December sidstleden:

"Skolecommissionen tilkjendegives, at Vi aldeles bifalde dens Forslag, hvorefter de vacante Copora, naar Raadsensaaret er udrundet, henlægges under Qvæsturens Administration. - I Henseende til den Gage i Penge, en ny Professor ordinarius maatte kunne ansættes til, forbeholde Vi os i hvert enkelt Tilfælde efter Omstændighederne at bestemme det Fornødne"

De extraordinære Professorer ere da dem som ikke ere Medlemmer af Consistorium; de have hidtil heller ikke havt deres Løn af Universitetets Fond; men da det Hartkorn og de Tiender, ved Uds kifning af Fællesskab og ved at komme under en anden Administration, saaledes som en Universitetsjournalen for 1796 S. 60 seqv. aftrykt Plan tilholder, vil indbringe mere end hidtil, vil disse Professorers Gage ventelig ogsaa blive at udrede deraf.

Professores ordinarii ved Universitetet ere fornærværende Tid 16, Resten ere extraordinære. - Den gamle fra Barbariets Tider nedstammende Inddeling i Faculteter staaer endnu ved Magt 1799, saaledes at af disse 16 Professores ordinarii høre 4, nemlig C. F. Horneman, D. G. Moldenhaiver, N. E. Balle, og F. Münster til det theologiske Facultet; til det juridiske to, nemlig Conferentsraad G. Obeliz og Generalauditeur L. Nørregaard; det medicinske to, Docotorerne M. Saxtorph og J. C. Tode; og 8 til det saakladte philosophiske Facultæt, som forud hed Facultas aritum. Af disse 8 ere Riisbrigh Professor i den theoretiske og A. Gamborg i den praktiske Philosophie, Justitsraad T. Bugge i Mathesis superior og J. Wøldike i Metheses inferior, A. Kall i Historien, og 3 Prossessorer lingvarum, nemlig N. C. Kall i de orientalske Sprog, L. Sahl i det græske, og I. Baden i det latinske.

Der er 10 Professorgaarde eller saakladte Residentser, (hvoraf de 7 ligge i Store - Kannikestræde) som de 10 ældste Professores ordinarii efter deres Anciennitet hidtil har havt til fri Bolig, og trende af de andre Professores ordinarii ascendere efter deres Tour til Husleje penge; den ældre faaer dertil omtrent 180 Rdlr. og de to yngre omtrent 120 hver. Tertius Theologus har sin Bisperesidents. Saa der blot er to ordinarii der hverken have Residents eller Penge til Husleje.

Efterhaanden som de nu Ihænde havende (beati possidenres) uddøe, kan man formode, at disse Professor - Residentser vil gaae samme Vej som Corpora.

Blant disse ordentlige og temmelig godt lønnede Professorer seer man er der ingen i Naturhistorie, ingen i Ohysik, ingen i Oeconomie, ingen i Cameralvidenskaberne, ingen i Æstetik, ingen i de nordiske Antiquiteter. Derimod har Theologien, der gjerne kunde være en Underafdeling af Historien, (som Kundskab om de menneskelige Forstands Forvildelser), den har 4, siger og skriver fire, Lærestole og det fornemste og best doterede Facultet.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Dette i vore Tider alt for følelige Savn af Lærere i de almennyttige og til Menneskehedens Cultur og Oplysning umiddelbar sigtende Videnskaber har man for en Del søgt at raade Bod paa ved at beskikke extreordinaire Professorer. (conf. Badens Universitetsjournal 1ste Aarg. 3die Hæfte).

De overordentlige Professorer ved Iniversitetet ere for nærværende Tid:

3 i Lovkyndihed *), nemlig C. U. D. von Eggers, J. F. W. Schegel, og F. T. Hurtigcarl. Af disse er den førstnævnte tillige Professor i Camaralvidenskerne. Det juridiske Facultet har tillige en Adjunct, som nu er Hr. M. H. Borneman.

*)"The, heder det i Hertugens Forestilling af 1793, "af de ordentlige Professorer i Jurisprudentsen er den ældste, Conferentsraad Obeliz, for sin Alders og Skrøbeligheds Skyld fritagen for at holde Forelæsninger, og den anden, Generalauditeur Nørregaard, er ved magfoldige andre Embedsforretninger forhindret i at kunne opofre al sin Tid til Universitetet".

2 i Medicinen, nemlig Docotererne F. L. Bang og A.N. Aasheim, og er Aasheim tillige Professor i Physiken.

1 i Chemien, som er Hofapotheker G. Bedker.

1 i Naturhistorien, som er Hr. G. Wad.

1 i Chrirurgie og Jordemodervidenskaben, nemlig Doctor J. G. Saxtorp.

1 i Mathematik, nemlig Hr. J. Wolf.

1 i Historie og Statistik, som er Hr. J. Kierulf.

1 i det franske Sprog, nemlig Hr. S. Fümars.

1 i Litterairhistorien, Hr. N. Nyerup.

Af denne Liste sees, at der endnu savnes Lærere i adskillige højst vigtige Videnskaber, f. Ex. i de oeconomiske og i Æstheriken. Af den æstheriske Lærestol ikke, efterat Hr. Prof. Rahbek frasagde sig den, er bleven besat, er saa meget mere at undre over, som Hans Durchlaughtighed Patronen selv i sin Forestiling til Kongen 1793 yttre sig angaaende det æsthetiske Fags Uundværlighed saaledes:

"Hidindtil var der ingen Lærer i Æsthetiken paa to Kongerigers eneste Universitet. Det syntes mig at være en betydelig Mangel. Paa ethvert vel ordnet Universitet skulde der dog gives Lejlighed til, ikke allene at lære de skønne Videnskabers Theorie, men ogsaa at lære at kjende og med Kundskab og Smag bedømme vor egen og de fremmede Nationers skønne Literatur. Skulde ikke overalt Philosophien over det Skjønne i Begrebets hele Omfang ved Smagens Dannelse have en betydelig Indflydelse paa Nationalculturens Fremme, paa Talenternes Udvikling og selv paa Moralitetetn?"

§. 3.

Studerterne.

De Studerendes Antal ved Universitetet kan man omtrent anslaae for en 700. Der indskrives (eller som det kaldes deponere) aarlighaars omtrent 180, og saa stort er næsten ogsaa det aarlige Antal af dem som tage den theologiske og juridiske Embedsexamen. De akademiske Borgere som lægge sig efter Lægevidenskaben ere kun faa, men endnu langt færre ere de, som enten tage Landmaaler - eller Skolelære - Examen.

Foruden disse nysudnævnte egentlige Ømbedsexamina, hvorved den Grad af Dulighed og Beqvemhed til Statens Embeder som Candidaterne besidde, bestemmes og kundgjøres, er der ogsaa to andre saa kladte akademiske Examina, som skal tjene til at Vedkommende kan vorde forvissede om Candidaternes Flid og Fremgang paa Videnskabernes Bane, og hvis Udfald der tildels haves Hensyn paa ved Stipendiars Bortgivelse. Af disse to kaldes den ene første Examen eller Examen artium, og den anden kaldes anden Examen eller Examen philosophicum.

Examen philosophicum er ved Fundatsen af 1788, som fastsætter det akademiske Aars Fordeling i tvende Curfus, bleven parteret i to Dele, nemlig den philosophiske Prøve og den philologiske Prøve. Procanzler Jansom har ved denne Indretning paa de philosophiske Studiums Bekostning skaffet de philologiske Professorer en formeret Indtægt. (conf. Universitetsjournalen 1ste Aargang 2det Hæfte).

§. 4.

Beneficia og Stipendia ved Iniversitetet.

Det ældste og berømteste Stipendium er det saakladte Communitet eller Closter, som blev stiftet af Kong Friderich II Aar 1569, efterat der af Kong Christian III allerede forud var gjort en liden Begyndelse med at give nogle faa trængende fri Spisning i Helligeistes Kloster, hvorfra Benævnelsen Clostre har sin Oprindelse.

Til denne Stiftelse skænkede Frid. II en Del Bøndergaarde i Sjælland og Falster, og desuden 92 Kongetiender. Alunnum Antal var først bestemt til 100, og de nød frit Bord Morgen og Aften og hver gang 3 Retter Mad. 1736 blev Alunnum Antal forøget med halv saamange til, men tillige blev Stipendiars Værd i den Grad forringet, at hver Alumnus kun fik 4 Mk. Ugentlig, som neppe den gang, end sige nu, kunde kaldes Æquivalent for Spisningen in Natura.

Stipendiarnes Forpligtelser bestod forhen i latinske Disputerøvelser, under nogle ældre Studerendes, de saakaldte Decaners, Opsyn, men ifølge den Guldbergske ny Fundats af 1777 skulde Alumni i en vis Orden daglig for Decani gjøre Rede for et vist Pensum i visse foreskrevne Bøger.

”Til ydermere Forvisning om (heder det i denne Fundats 59§.) at Øvelserne paa den af Os her foreskrevne Maade nøje holdes og fortsættes, ville Vi at der skal være en bestandig Commision, som skal have Indseende med, at Vor Villie om Øvelserne i et og alt opfyldes. – Og naar, formedelst nogen af denne Commisions Lemmers Afgang, en anden behøves udnævnt, haver Commissionen strax at gjøre Os Forestilling om den ledige Pladses Besættelse”

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Under denne ny Reform florerede Communitetet fra 1777 til 1784; men da kom Guldberg bort, den nedsatte Commission døde hen af sig selv, og (som Baden bemærker i Universitetsjournalen for 1793 S. 64), Ingen tænkte paa at besætte de ved Døden afgaaende Medlemmers Plads, og denne Indretning faldt lidt efter lidt i Dvale, hvoraf den venter sin Opstandelse til et nyt Liv.

Denne Oprejsning til ny Vriksomhed kan man med saa meget større Føje forvente fra den til Skolernes og Universitetets Forbedring nedsatte Commision, da Etatsraad Trans, Medlem af Commisionen, allerede i Minerva for Junii Maaned 1793 har ladet indrykke Puncter som Commissionen for Universitetet og det lærde Skolevæsen, i Henseende til Communitetet og de der foretagende Øvelser, for det første har aftalt.

De nysnævnte saavrl Disputere som Læse øvelser holdtes i Communitetsbygningen, der vender Siden ud til Nørregade og indslutter den saakaldte Studiigaard mod Vesten.

Dette Stipendium administreras af de theologiske Facultet, som ogsaa ene har Bestyrelse af det dermed forbundne kongelige Collegium, i daglig Tale.

Regentsen

Kaldet, Regentsen er den store Bygning, som ligger paa Hjørnet af Kannikestræde Kjøbmagergade og Skidenstræde. Hovedlængden er ud til Kannikestrædet, hvor Porten og Indkiørselen er. Stifteren haraf er Christian IV 1623. Bygningen ødelagdes for en stor Del ved Ildebranden 1728, men er siden bleven istandsat og saaledes udvidet, at der foruden Lejlighed til 5 Decani paa Communitetet som her ere Inspectores og til den saakaldte Provst (Præpositus Communitatis & Collegii Regii) der har Overopsyn med Closteret og denne Stiftelse, og for nærværende Tid er Hr. Professor Baggesen, er Plads til 100 Studenter, som altid først skal være Alumni paa Communitetet før de kan blive det paa Regentsen. Af Regentsianerne ere to og to

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Contubernaler, og have tvende maadelige Kamre tilfælles med hinanden. I det ene af disse Værelser er der en Jern – Kakkellovn. Til hver af disse 50 Kakkellovne leveres aarlig 1½ Favn Brænde. Med nogle Pladse er der smaa Stipendier forbudne, som ingen kan nyde, uden han er Alumnus paa Stiftelsen; for Ex. Stipendium Bingianum til Regentsianere, hver 20 Rdlr. om Aaret; Stipendium Domus Regiæ paaa 25 Rdlr. aarlig til to; Masio – Rostgaardianum 29 Rdlr. til fire, o. s. v. En almindelig Indtægt, som alle Regentsianer have tilfælles, er 20 Rdlr. om Aaret, som ere tillagte Alumnis isteden for de Penge der som af det slehile Benesicium, Ligbæringen, hvortil Studenterne paa Regentsen vare blevnenprivilegerede i Anledning af, at de i Pestens Tid 1711 viste sig saa redebonne til at skaffe de Døde i Jorden. (conf. Universitetsjournalen 1ste Marg. 1 ste Hæfte).

Foruden Regentsen er der 3 andre Studenterboliger, to, ligesom denne, beliggende i Kannikestræde, og en i St. Pederstræde.

Den sidste er den ældste, den kaldes Walkendorfs Colligium, og er stiftet 1595 af Rigshofmester Christopher Walkendorf. 16 Studenter have her fri Bolig saaledes at to og to ere Contubernaler og have begge tvende rummelige Værelser, med Sengested, Jern – Kakkellov, Stole og Borde. I Ildebranden 1728 led Bygningerne vel nogen Skade, men større 1795, da Hovedbygningen brændte af intil den underste Etage. En fra dette Vaaningshus adskilt lav Bygning som staaer i Gaarden, og hvori Collegii Auditorium og Bibliothek findes, blev begge Gangene ganske urørt af Ilden. Collegii Istandsættelse efter sidte Ødelæggelse og mange dermed forbudne Omkostninger til Reparation ude og inde har bragt Stiftelsens Finantser i en Slags Uorden, som den nu værende Ephorus Hr. Professor Riisbrigh gjør Rede for i Universitetsjournalen for 1797 S. 105.

Det næstældste af Private til Studerendes Beboelse indrettet Collegium er den anselige i store Kannikestræde skraas over for lille Kannikestræde beliggende Bygning, som efter Stifterens, den berømte Ole Borchs, Villie kaldes Collegium Medecæum, men i daglig Tale altid faaer Navn af Borchs Collegium. Det er stiftet d, 29 Jul. 1689, men ikke indviet den 29 Maji 1691. Den aarlige Distributs i Penge til hver af de 16 her værende Alumni er 64 Rdlr. (See mere i Universitetsjoun. 2den Aarg. 1ste Hæfte).

Som Walkendorfs Collegium at have været Mynsteret hvorefter Borch indrettede sit, saaledes tjente det igjen til Mynster for det i Kannikestræde skraas over for Regnentsporten beliggende Collegium Elersianum. Stifteren Etatsraad og Assessor i Højeste Ret Jørgen Elers har dateret sin Fundats d. 19 April 1689, men Collegiet indviedes ikke før den 18 Nov. 1705. Hver af Alumnerne, hvis Antal ligesom paa Borchs og Walkendorfs Collegier, er 16, faaer aarlig 40 Rdlr. her, spm paa alle de andre Collegier, er to og to Studenterne Contubernaler. (Universitetsjourn. 2den Aarg. 4de Hæfte).

Den Skik at forfatte og offentlig forsvare latinske Prøveskrifter som tilforn fandt Sted paa disse trende Collegier er nu blot bibeholden paa det Borkske. Collegianterne de andre to Steder skrive vel aarlighaars en Differtats, men de forevises blot Ephorus og bliver ikke trykt.

Pladsene paa disse trende Stiftelser besættes af hele Consistorium per plurima. ”Disse Stiftelser, erindrer Baden meget rigtig S. 110 i Universitetsjournalens 1ste Aargang, synes at have været oprettede fornemmelig for saadanne Studerende, som allerede havde lagt de første Grunde i Videnskaberne og overstaaet deres akademiske Prøver, at de her uden Tvang og Næringsbekymring kunde ved egen Flid fortsætte deres Studeringer. Og virkelig have disse Stiftelser de fleste af vore berømteste Lærde at takle”.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Men er det saa, da er det sært, at Udgiveren af Universitetsjournalen saa aldeles forsømmer at meddele Publicum de interessante Lister over Musernes unge Dyrkere i disse Instituter, allerhelst han har saa travelt med at levere de i videnskabelig Henseende saa højst uvigtige Fortegnelse over Alumni saavel Communitatis som Collegii Regiis.

Foruden den Understøttelse, som kam komme de Studerende tilgode der opholde sig ved Iniversitetet, og som dels er beskrevet af Prokanzler Janson i Bogen om Universitetets Midler, dels af Baden i Iniversitetetsjournalen, er der ogsaa en hel Del Stioendier for hvem der vil besse fremmede Lande eller studere ved udelandkse Universiteter, for Ex. Cr. Apotheker Coppels, 540 Rdlr. aarlig for en Studiosus Pharmaciæ eller Chirugiæ & Medicinæ, Grev Thots, 400 Rdlr. aarlig til to Studentere der lægge sig efter Naturhistorie og Oeconomie: det Lassonske, 265 Rdlr. aarlig til to Studenter, det Rosenkrantsiske 120 Rd. til 3, det Winstрупenske 131 Rdlr. til 1, o. s. v.

§. 5.

Universitetets videnskabelige Apparatus og de under Universitetet forterende Hjelpemidler til Kundskabs Erhverv.

1) Under denne Rubrik sættes Universitets - Bibliotheket i Spidsen; ikke for den Nytte Skyld som det gjør eller har gjort Videnskaberne; thi den er ikke stor, mest for den som den kan og bør stifte. Samlingen i sig selv er ikke liden, da der vel er de 70000 Voll. men Bibliotheket har ikke holdt lige Skridt med Literaturens Fremvæxt. Dels af Mangel paa tilstrækkelig Fond og dels af Mangel paa riftig Bestyrelse *), er nyere Skrifter ikke blevne anskaffede, og det Fag, som ved 18de Aarhundredes Udgang skaffer et Bibiothek Hæder og den bedste Prydelse, det naturhistoriske, det er bleven som annihileret ved at splittes ad, en Del deraf nedstaaer ved Universitetets Natural - theater og en Del ved den botaniske Hauge.

**) Isteden for Mangel af Bestyrelse burde det vel snarere hede alt for megen Bestyrelse; thi Directionen bestaaer af alle 15 Professores Confistoriales.*

En anden Ulykke for Bibliotheket er det vedtagne Princip om Legatorers over alle tilkommende Generationers Handlinger disponerende Almagt. Bibliotheket bestaaer for en stor Del af Donatiner fra Private, som have anordnet at deres Gaver skal staae særskilt og ikke indlemmes blant de øvrige Bøger. Hvad Skabe og Forvirring i et Bibliotkek og Ulejlighed for Biblioyhekarerne der forvoldes ved slige smaa uafhængige Stater i Statent, har Teskatorerne ingen Begreb havt om. Det er en anden Sag, dersom Donationen er af den Beskaffenhed, at den er et Helt for sig, der kvalificerer sig til at staae særskilt. Saaledes er Tilfældet med den magnænske. Professor Arnas Magnæus legerede ved Testament af 6 Januar 1730 en stor og fortreffelig Samling af islandske Manuskripter til Universitetsbibliotheket og tillige en rig Fond (som ved Magnussens Skriftes Slutning beløb sig til 11989 Rdlr.) til at foranstalte dem ved Trykken publicerede. Fundatsen kom først ret istand og fik kongl. Confirmation d. 18 Januar 1760, og da var Capitalen voxen til 13.637 Rdlr. 1794 var den 18500 Rdlr. Alt det gik søvning og skjødsløst til med denne herlige Stiftelse, og at der ved den Intet virkedes til Nytte for nordisk Litteratur i de tolv Aar fra 1760 til 1772, da Chrichsen Suhm Luxdorph og Langebek vakte den af sin Dvale, det viser Baden i sin Beretning om dette Legat i Universitetsjournalen 1ste Hæfte for 1796, og en tilkommende Universitetsjournalist vil tilføje, at det atter var ganske frugtesløst i de tolv Aar fra 1787 til 1799, og des uagtet de to lærdeste nu levende Islændere, Justitsraaderne Thorlacius og Thorkelin, vare Medlemmer af den under 24 Sept. 1772 til at drage

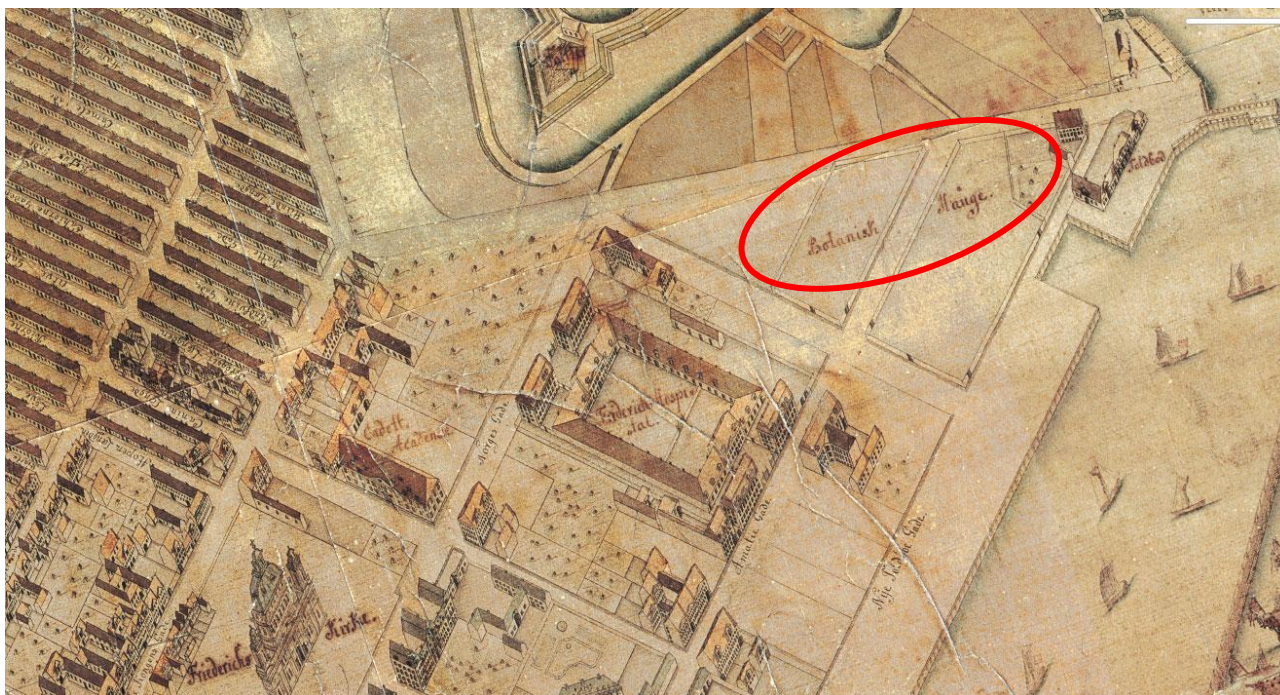
Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Omsorg for Stiftelsens Tarv nedsatte bestandige Commission. Denne Commission bestaaer nu, foruden disse to nysnævnte indfødte Islændere, af Conferentsraaderne J. C. Coldbjørnsen og C. Schow. Etatsraad Rejersen, og Professorne A. Kall og J. Baden. Der er nylig antagne 3 ny Stipendiarii, navlig Thorlacius Bigsussen og Sivertsen, som under Justitsraad Thorlacius skal arbejde paa at conferere de gamle norske Love, dem Commissionen efterhaanden agter at udgive.

Universitetsbibliotheket staaer i en rummelig Sahl som er anlagt ovenover Hvelvingen af Trinitatis eller den saa kaldte Runde - Kirke og 1776 fik en ganske ny Indretning. Den nu værende Universitets - bibliothekar er Professor R. Nyerup, og Underbibliothekar Hr. Schjellerup.

I Ubiversitetsjournalen for 1793 S. 33 o. følg. har Hr. Professor Elert leveret en Efterretning om dette Bibliothek, og smmesteds S. 151 o. f. staaer vor berømte Astronomes Justitsraad Bugges Beretning om der astronomiske Observatorium, som er anlagt øverst i det runde Taarn, og er det

2) det vigtige Hjelpemiddel til at hævde Universitetets Rang ved Siden f Europas andre Højskoler.

Christian Geddes Kort 1761 se hele kortet på:

<http://www.kbh1761.dk/index.php/da/>

3) **Den botaniske Have.** Den laae fordum bagved Studiigaardensbygninger ud ad imod Skidenstræde. Siden blev den botaniske Hauge anlagt det hvor Amaliegaden nu ender udad mod Toldboden. Fra 1778 af er Haven bleven anlagt ved Charlottenborg Slot. Den blev ved Rescript af 6te April 1788 modtaget af Consistorium og staaer under en Direction, hvis ene Medlem altid skal være en af Universitetets Professores ordinarii. (Den nu værende Direction bestaaer af Statsministeren Grev Caj Reventlov og Professorerne Wøldike, Wahl, Wiborg.) Ved Haven lønnes Lector Botanices, som for nærværende Tid er den ene Lærer ved Veterinairskolen Hr. Professor E. Wiborg, og en botanist Gartner, Hr. Holbøl. Haven indeholder omtret 7000 Vexter, samlede fra forskellige Verdens Dele og Himmelegne. Til disses Dyrkning er Haven forsynet

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

med de fornødne Drivhuse og Indretninger. Om Sommeren holdes Forelæsninger over forskellige Dele af Botaniken, og anstilles tillige Exkursioner i Omegnen for at lære de Studerende nøje at kjende de Fædrenelandets Fkora. Haven staar til alle Tider aaben for Videnskabsmænd, der ville benytte sig af dens Samlinger, og uddeles tillige paa bestemte Dage om Ugen levende Exemplarer af Planter til sw Studerende, som ønske at forskaffe sig Herbarier.

4) **Naturaltheatret.** Oprindelsen dertil er den 1759 paa Charlottenborg paa kongl. Bekostning indrettede saakaldte Naturalhusholdnings - samling, som Kongen i Aaret 1771 skænkede til Universitetet. Den forenedes med en af daværende Professor Brännich for Kongl. Regning kjøbt Samling, i det ovenfor S. 293 nævnte Naturalcabinet i 2den Etage af den lange Universitetsbygning ud mod Nørregade, hvor Universitetet nu har en for en Lærestalt meget instructiv og tildels sjelden Samling af Dyr og Mineralier. Af alle Dyreklasser finder der ikke blot almindelige Stykker, men og sjeldne, hvoraf adskillige ere beskrevne af Brännich, Fabricius, Chemnitz, Spengler o. a. Af Fugle findes der Exemplarer af de fleste Slægter og en betydelig Del nordiske. Mængden af sjeldne Amphibier især af Slangar er anseelig. Af Insecter ere mange bragte hertil af det arabiske Selskab. Mineralsamlingen bestaaer af næsten alle bekjendte og nogle ubeskrevne Arter, ordnede efter Werners System.

Naturaltheatret 1772

Dette Musæum forevises dagligen ved Forelæsningerne for de Studerende, og staaer desuden aabent for andre hver Onsdag fra Klokken 10 til 11. Opsynsmanden derved er Hr. Professor G. Wad

5) **Laboratorium Chymicum**, beliggende i Skidenstræde bag ved Studiigaaren, hvor Forelæsningerne holdes af Hr. Professor Bekker.

6) **Anatomiekammeret**, i den nordlige Ende af den store østlige Universitetsbygning 2den Etage, hvor Hr. Prof. Saxtorp holder anatomiske Forelæsninger, er nævnte ovenfor.

Anden Afdeling

Det videnskabelige Institut, som strax efter Universitetet bliver at nævne, er

det chirurgiske Academie,

som man kan ansee som en Søster til det medicinske Facultet ved Universitetet.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Da Praxis i en folkerig Stad og i de adskillige Hospitaler gav en Læge saa god Lejlighed til at bringe det vidt i sin Konst, kan man ikke under over, om det medicinske Facultet var det af vort Universitets Faculteter, der udenlands nød den største Agtelse. Virkeligen var det i Besiddelse af særdeles megen Hæder ligesaavel mod Slutningen af det 18de Aarhundrede som mod Slutningen af det 17de. Det medicinske Studium fik end ydermere ny Glands og Opmuntring, da det kongl. chirurgiske Academie 1785 blev stiftet, og i Enden af Bredgaden eller Norgesgade en af Hovedstadens skønneste Bygninger til det Øjemed opført.

Under denne Stiftelse hører Alt hvad angaaer det chirurgiske Fag. Her holdes Forelæsninger og Examina i de medio - chirurgiske Videnskaber, og til chirurgiske Embeders Besættelse forestaaer Akademiet for vedkommende Collegier Subjecterne.

De nu værende Professorer ere Justitsraad H. Callisen, F. C. Windsløv, og C. F. Shumacher;

(Disse 3 Professorer udgjører i Forening med det kongl. Huses Livchirurger et Collegium Academicum, som skal forsamle sig i det mindste 4 Gange om Aaret tilligemed Academiets Secretair, og afgjøre Academiets invortes Anliggender.)

Regimentsfeltskjær Gieseeman er Adjunct ved Akademiet, og Professor og Apotheker L. Manthey Demonstrator i Chemien. Ved Undervisningen skal desuden 4 Reservechirugi komme de ordentlige Lærere til Hjelp

Academiet har en Secretair som for nærværende Tid er Kammersecretairen i Rentekammeret Hr. J. H. Gundelach.

Det af K. Christian IV d. 20 April 1736 efter den berømte Chirurgs Simon Krügers Raad stiftede og paa Kjøbmagergade strax neden for Hofapoteket i Hr. Fiedlers Gaard henstaaende Theatrum Anatomico - chirurgicum er udførlig beskrevet i Jonges Kjøbenhavns Beskrivelse S. 371 o. følg., og Historien om det nu florerende chirurgiske Academies Stiftelse leverede Rigiels i sin Chirurgiens Historie, som udkom 1786 og i Commentatio de fatis faustis & infanflis Chirugiæ. Hafniæ 1787. (conf. Kølpins Ornatio de præstanria Chirugiæ. Hafniæ 1788. 4 to).

Vel holder det i Fundatsen for dette ny Institut, at det skal bestaae for sig selv og være adskilt saavel fra Universitetet som fra Collegium medicum, men slig unaturlig og skadelig Skilsmisse maa man haabe vil om nogen Tid høre op ved at forene disse to uadskillige Disicipliner under Bestyrelse af et almindeligt Sundheds - Collegium.

Som en til Hovedstadens medicinske Læreanstalter henhørende Indretning maa her ogsaa under

tredie Afdeling

anføres den kongelige Veterinairskole, hvis Historie kortelig er denne. I Aaret 1773 pårettede Professor P. C. Abildgaard, med 1200 Rdlr. aarlig Understøttelse af Kongen, en Veterinairskole for sin egen Regning, og begyndte i Juli Maaned samme Aar at holde Forelæsninger for Cavallerieofficerer Underofficerer og Beridere ved de kongelige Stalde. 1776 opførtes en Bygning til Smede, Stalrum til 8 Heste, og Bolig for 16 Elever, og i samme Aar blev Skolen et offentligt Institut, til hvilket Abildgaard imod 7000 Rdlr. afstod den ham tilhørende Grund og Bygning med alle for hans Regning gjorte Indretninger. Foundationen for Institutet

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

er af 23 Juli 1777. 1792 blev ved en kongel. Resolution anordnet, at ethvert Stift i Danmark og Norge skal paa Stiftets bekostning holde en Lærling ved Skolen, hvis Holdelse koster 100 Rd. aarlig. Ved Skolen undervises bestandig omtrent 40 Lærlinge og Studerende. De fra Regimenterne og Stifterne indsendte Lærlinge staae under Skolen umiddelbare Reglement og boe paa Skolen. Skolen, som ligger paa Christianshavn lige for den danske Kirke, har for nærværende Tid to Lærere: den første, Skolens Atifter, Prof. P. C. Adildgaard, og den anden Prof. E. Wiborg, der nylig blev nævnt som Professor i Botaniken ved Universitetet.

Skolen staaer under en Direction, som tillige bestyrer Stutterievæsenet i Dannemark og nu er Overstuterimester Gehejmeconferentsraad Lewezov, Statsminister Grev Christ. Reventlov, Oberhofmarskal Hauch, Generalmajor Adler Deputeret i Generalitetet, og Prof. Abildgaard. (conf. P. C. Abildgaards Additamentum ad Commentationem de fatis Chirugiæ. Hafniæ 1788. 8vo og Æ- Viborgs Efterretning om Veterinærskolen. Kjøbenhavn 1792. 8 vo).

Fjerde Afdeling.

Lærde Selskaber.

§. 1

Det kongl. danske Videnskaberssocietet er det ældste og vigtigste. Det har sin Oprindelse fra et Commission, som i Christian den 6tes Tid Aar 1742 nedsattes for at ordne og beskrive det kongl. Myntcabinet. Denne Commision, som bestod af Gram, Rasmus, Wøldike, Pontoppidan, Henrichsen, Kunstkammerforvalter Vahl, og Joh. Ludv. Holstein som Præses, samledes første Gang o det holsteinske Palads i Stormgaden d. 13 Nov. 1742, og besluttede da at udvide sin Virkekreds til flere Gjenstande end blot Myntkundskab, samt at indbyde flere Medlemmer. Nu udstætes da under 11 Januar 1743 et kongl. Rescript til Commissionen, hvori det blant andet hedder: "Der skal være Os kjært, hvis I, foruden denne Eders Foretning (med Myndtcabinettet) vilde tillige og ved samme Lejlighed være betænkte paa, endnu at gaae videre, og at foretage Eder flere deslige Ting at besørge, bestynderligen udaf saadanne lærde og nyttige Materier, hvilke I kunde skjønne at være Os til Behag. Fædernelandet og Nationen til Ære, og Videnskaberne til Illustration og Forbedring. Hvoriblant i først og fremmest maa lade Eder være angelegent Alt hvad som til Vore Rigers og Landes Historier baade i Almindelighed og i stykkevis samt til deres Geographie Sprogene og alle gamle saavelsom nyere Sager henvender. - Dernæst maatte I og have i Tanke, til samme Societet at invitere dem, som udi Historia naturali samt udi de medicinske mathematiske og mechaniske Videnskaber vidste at fremføre nogle mærkelige Inventa, der kunde værde at meddeles Publico. - Da ogsaa deslige Pjeces, tilligemed de andre, som udi Fædernelandets Historiske Antiquiteter og alle andre Videnskaber blive udarbejdede, kunde udi visse Samlinger, efter Exempel af andre Societeter, vorde ved Trykken bekjendtgjorte".

Societetet har udgivet sine Forhandlinger i Qvart, sine egentlige Acter paa dansk, og de indløbne Prisskrifter i det Sprog hvori de ere skrevne. Man har en Samling af Selskabets Acter i 12 Bind fra Aar 1744 til 49. Fra den Tid kaldes det ny Samling, og deraf er Slutningen af femte Bind under Presse.

Societetet dirigere den fra 1758 af bgyndte geographiske Opmaaling, som vi har at takke for de mange skjønne specielle Lnadkort over danske Provintser. - Det staaer ogsaa for Udgivelsen af den for hundrede Aar

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

siden i Udkast færdige mothske Danske Ordbog, hvoraf 1ste Del udkom 1794. - Det udsætter aarlighaars Præmier paa 100 Edlr. for Afhandlinger over opgivne Materier i Physik, Mathematik, og Historie. Til Bestridelsen af sine Udgifter har Selskabet af Kongens Kasse aarlig 1430 Rdlr. Det er ved det Tottiske Legat bleven overdraget til Selskabets aarlig at udsætte to Præmier, den ene paa 60 den anden paa 400 Rdlr., for de beste Afhandlinger Agerbruget angaaende; og saaledes er Selskabet ogsaa ved det Classenske Legat sat istand til, at udsætte 2 Præmier om Aaret, hver paa 100 Rdlr., for den bedste og nyttigste Opfindelse eller Forbedring ved den Del af Maskinvæsenet, som har Indflydelse i Agerdyrkning og Fabrik - samt Bergverks - væsenet.

Selskabet, hvis nyeste Vedtægter ere trykte 1796. 19 S. 8vo, har kun Møde engang maanedlig i Vinterhalvaaret. Dets Forsamlingssted er over Staldene ved Christiansborg Slot udad mod Tøjhuset. Den nuværende Præsides er Statsminister Grev Schimmelman og Secretairen Professor P. C. Abildgaard. De øvrige i Kjøbenhavn sig opholdende Medlemmer ere Professorerne Bugge, Callisen, Saxtorp, A. Kall. Moldenhawer, Viborg, Krebs, Münster, Gamborg, Kjerulf. Assessor i Højesteret Conferentsraad Jacobi, Konstammerforvalter Sprengler, Landmaalingsconducteur Morville, Navigationsdirecteur Prof. Lous, Præsterne O. Fabricius og Chemniz, Inspecteuren ved Porcellainsfabriken Justitsraad Müller, Committered i Oeconomie og Commercecollegio Justitsraad Ljungberg, Generaladjutant og Directeur ved Søkortarkivet Capitain Løvenørn, Deputered i Finantscollegium Etatsraad Tetens, Justitsraad Thorlacius, Overhofmarskal Hauch, Gehejmarchivar Justitsraad Thorkelin, Deputered i Rentekammeret Conferentsraad J. E. Colbjørnsen, Capitain Højer i Søetaten, Divisionschirurgus Herholdt, og Assessorene i Oeconomie - og Commercecollegiet Rafn og Schousboe.

§. 2.

Forsaavidt som dette Videnskabselskabs Bestræbelser efter den første (nu næstendel tilsidesatte) Plan skulde især have gaaet ud paa at dyrke og udvide det antiqvariske og historiske Gebiet (en Idee, som Stifterne formodentlig hat hentet fra vore Naboers de Svenskes Antiqvitetsscollegium) fik Societetet snart en ædel Medbejler til Krandsen i det af den store Historiker Jacob Langebek i Slutningen af Aaret 1744 oprettede Selskab til den nordiske Histories og Sprogs forbedring, om hvis Begyndelse og Tilvæxt i det første Triennium 1745 - 47 man har en af Selskabets Stifter og Forstander i Aaret 1748 udgivet Beretning paa 359 S. 8 vo. I dette Skrift opregnes Selskabets ved Medlemmernes Sammenskud tilvejebragte anseelige Samling af trykte og skrevne Bøger, af Pergaments og Papirs - Documenter, af Mynter og Kobberstykker: og den 33de Artikel fastsætter, at, naar Selskabet ophører, henfalder denne Samling til Kongen.

Dette Selskab har Fædernelandets Historie at takke for det saa højst interessante danske Magasin, hvoraf Langebek, der var som Aanden of Sjælen i Selskabet, i Aarene 1745 - 52 udgav 6 Bind i Quart. Da Langebek siden først kom til at rejse og derpaa blev sysselsat med saa mange andre vigtige litteraire Foretagender, og Selskabets Værelser paa Charlottenborg bleve ombyttede med andre, hvor de hverken kunde holde deres Samlinger eller gemme deres Bog - og Antiqvitet - forraad, saa standsede Magazinet's Udgivelse. Man har efter Langebeks Død et Par Gange begyndt at haabe, at Fugl Phoenix skulde opstaae af sin Aske; men forgjæves. Det er i en Tid af et halv Seculum ikke bragt videre, end at Sandvig har forfærdiget en Halvpart og Weber. en Halvpart af det ny danske Magazins 1ste Tome. - Selskabets Forstander er Conferentsraad Treschow, Assessor i Højesteret, og dets Secretair Hr. Registrator Weber. Selskabets øvrige kjøbenhavnske Medlemmer ere følgende: Assessorerne i Højesteret Conferentsraaderne Cordtsen, Borneman og Jacobi, og

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Justitsraad Fridsch, Statsraad Reiersen Deputered idanske Cancellie, Justitsraad Thorlacius Rector i Fru - latinske - Skole og Professorerne A. Kall og R. Nyerup.

§, 3.

Selskabet for de skønne Videnskaber stiftet 1759. Det har virket overmaade meget til den gode Smags Udbredelse, og har store Fortjenester af vore skønne Litteratur.

Det har fra 1761 af og indtil 1779 udgivet 7 Octavbind forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber, som indeholde de af Selskabet med Præmier belønnede Prisskrifter og andre Mesterstykker saavel i Oratorie som i Poesie.

Fra 1789 af har Selskabet vedtaget den Forandring i sin Virkemaade, at det, istedenfor at fortsætte disse her omtalte Samlinger, agter at belønne de til det indsendte Skrifter, dels ved at lade dem trykke paa sin Bekostning, dels ved at tilstaae Forfatterne et passende Hoborarium i Penge; samt at det, i Overensstemmelse med Stiftelsens Hensigt, vil modtage saavel Originaler som Oversættelser henhørende til den skønne Litteratur, der maatte tilsendes det i Haandskrift for at underkastes Selskabets Bedømmelse, og, naar samme i Almindelighed finde dets Bifald, at foranstalte deres Bekjendtgjørelse ved Trykken, dog saaledes, at alt Afsætningens Fordel bliver Forfatterens; ligeledes, at det vil belønne allerede udkomne og trykte Skrifter, naar de maatte tildrage sig Selskabets Opmærksomhed o. s. v.

Selskabets nuværende Medlemmer ere: Professor og Navigationsdirecteur Lous, Conferentsraad Jacobi, Statsraad O. Malling, Professorerne Baden og Rahbek, Theadirecteur Taarup, Capitain Abrahamson, Secretair Sander.

Selskabets Secretair er Professor Baden, og to af ham i Aaret 1789 udgivne Stridsskrifter, hvori han besvare de Beskyldninger, som Secretair Pram i samme Aars Minerva for Februar og April havde gjort imod Selskabet, indeholde vigtige Bidrag til speciel Kundskab om Selskabets Oprindelse Idrætter og indvortes Administration. (Conf. Universitetsjournalen for 1793 S. 94).

§.4.

Det kongl. Landhusholdningsselskab, som er stiftet 1769, gaaer vil mest ud paa at vække og belønnepraktisk Flid og Forbedringer i Landhusholdningen, men udsætter dog ogsaa Præmier for oeconomicke Sprøgsmaales Besvarelse og lader tildels sine Prisskrifter trykke. Foruden en Del smaa Afhandlinger, som særskilt ere udkomne, har det ogsaa udgivet en Samling af Skrifter i 5 Octavbind, i hvis Fortaler man finder Selskabets Historie.

Selskabets Secretair er Hr. Diedrichsen, Cassereren Hr. Justitsraad Martine. Selskabet, som er talrigt, har valgt sig visse Communioner; nemlig: to Agerdykningscommissioner, hvoraf den ene har Justitsraade Fabricius og den anden Landmaalingsconducteur Morville til Formand; en Konstcommission hvor Justitsraad Bugge er Formand; i Handels commissionen Generalconsul Grove; i Lovgivningscommisssionen for Prisskrifterne Statsraad O. Malling.

§. 5.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Det medicinske Selskab traadte sammen i October 1772, og fik 1782 Navn af kongeligt. De fleste practiserende Læger i Hovedstaden ere Medlemmer deraf. Dets Acter udgives paa latin, og udkom den sidst udgivne Tome i Aaret 1792

§6.

Det kongl genealogisk - heraldiske Selskab, som stiftedes 1778, arbejder paa et alphabetisk Lexicon over adelige Familier i Danmark Norge og Hertugdømmerne. Det første Bind af dette Lexicon udkom 1787 i Qvart med Kobbere, og de udkomne Hefter af 2den Tome gaae indtil Littera N. inclusive.

Selskabets Secretair er Registrator Weber, og foruden ham er der følgende Medlemmer i Kjøbenhavn: Kammerherre Lindenkrone, Justitsraad Thorkelin, Gehejmeraad Scheel Plessen, Justitsraad Thorlacius, Gehejeraad Haxthausen, Hr. Weinwich, og Prof A. Kall.

§. 7.

En ulige mere gavnlig og rosværdig Tendents havde det Aaret derpaa, 1779, oprettede islandske Litteraturselskab. Dets Hensigt er at udbrede almennyttige især oeconomiske Kundskaber i det af Naturen og menneskene saa stedmoderlig behandlede Island. Man her en Samling af dette Selskabs paa det islandske Tungemaal affattede Skrifter i 14 Bind i Octav.

Selskabets Præses er forrige Stiftamtmand i Island Thobal, Secretairen Arne Sivertsen, Cassereren Renteskriver Secretair Jensen.

§. 8.

Naturhistorieselskabet skylder den højtfortjente Prof. Abildgaards i Aaret 1789 udgivne ypperlige Indbydelse (trykt hos Schultz, 24 Sider i Octav) sin Tilværelse. Dets Hensigt wr, at foranstalte naturhistoriske Forelæsninger holdte, naturhistoriske Rejser i Fæderlandet gjorde, et Naturalecabinet anlagt, Skrifter udgivne, o. s. v. Man har selskabets Love udgivne i Trykt hos Møller ig Søn 1790, 3 Ark i Octav

Af Selskabets Skrifter ere udkomne 4 Bind i Octav med Kobbere.

Det holdes offentlige Forelæsninger af Professor Vahl i Botanik og Dyrhistorie, af Professor Schumacher i Mineralogie og af Professor Becker i den tekniske Chymie.

§. 9.

Det Skandinaviske Litteraturselskab, hvis Formaals er at fremme litterarisk Forbindelse mellem de skandinaviske Stater, bestaaer af 25 Melemmer i Kjøbenhavn, Selskabets Secretair iberegnet. Udenfor Kjøbenhavn har Selskabet indbudet til corresponderende Medlemmer, medAnmodning om at understøtte sine Betræbelser, 12 Lærde i Danmark og Norge og 36 i Sverrig. Selskabet har begyndt at virke ved at udgive et Qvaerskrift, hvoraf under Titel af Skandinavisk Museum 2 Bind ere udkomne.

Selskabet 25 Medlemmer i Kjøbenhavn ere i alphabetisk Orden følgende: Capitain Abrahamson, Prof. P. C. Abildgaard, Prof. Baggesen, Holmensprovst D. Bloch, Justitr. Prof. Bugge, Prof. Gamborg, Oberhofmarskal Hauch, Divisionschirurgus Herholdt, Pastor Hjort, Prof. Horneman, Procurator J. K. Høst, Prof Kjerulf,

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Justitsraad Tønder Lund, Statsr. O. Malling, Prof. Moldenhaver, Prof. Münter, Secr. Pram, Prof Nyerup, Doct. Ramus, Prof. Schlegel, Theater dicrecteur Thaarup, Justitsr. Thorlacius, Professorerne Tode, Wad og Wiborg.

Præses i Selskabet er Prof. Abildgaard, og Secretairen er Høst, som i sine Svenske Blades 1ste Binds 2det og 3die Hefter har meddelt Publicum Underretning om Selskabets Herkomst Stiftelse og første Medlemmer.

§. 10.

Selskabet for Sandhed fremstod strax efter det skandinaviske Litteraturselskabs Stiftelse. Af dets Skrifter, som udgives qvartalsvis, og især slaae ind i de skønne Videnskaber, har Publicum faaet 2den Aargangs (Aarets 1799) 1 ste og 2det Qvartal.

Det tæller blant sine Medlemmer Professor Rahbek, Translateur Højberg, Hr. F. Høegh - Guldberg, Hr. Decanus Horrebov, Hr. Assessor Schousboe, Bogtykker Sejdelin, Pastorerne Clausen og Pavels, Hr. Doct. Degen, Hr. Linderup.

§. 11

Endelig er i indeværende Aar (1799) i Kjøbenhavn opstaaet et Selskab, som kalder sig det ny litterariske Selskab, til hvis Stiftelse en Jøde navnlig Heyman Josephson har givet den største Anledning. Dette Selskab agter fra Aar 1800 af at udgive en almindelig FæderneLandstidende, som ifølge Planen skal meddele Efterretninger om "alle Foranstaltninger i Samfundets forskjellige Dele, alle Fremskridt eller Tilbageskridt i Videnskaberne og Konsternes forskjellige Provindser, alle for de forskjellige Stænder og Aldere nogenlunde vigtige Begivenheder, med et Ord, alle Nyheder, der formodes meest at kunne interessere Læserne som norske og danske Borgere."

I Selskabets første Generalforsamling, som holdtes i Junii Maaned, blev der i Selskabet nedsat en litterrisk Direction, bestaaende af Hr. Assessor Collet, Hr. Spleth, Hr. Linderup Overlærer i den forandrede Frue Skole, Hr. Secretair Sander, Notarius publicus Hr. Professor Olsen, Hr. Prof. Rahbek, og Hr. P. H. Mønster dom Directions nens Secretair.

Femte Afdeling

Bibliothekerne i Kjøbenhavn.

§.1.

Offentlige Biblioteker.

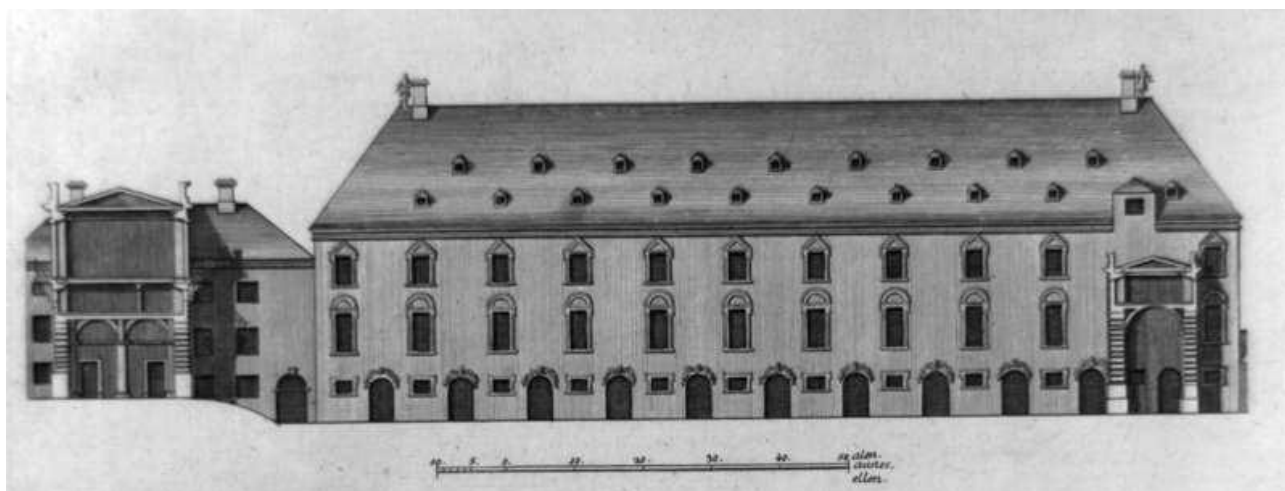
1. Det kongelige Bibliothek, som staaer i adskillige Sale i mellemste Etage af den store anelige Bygning ved Proviantgaarden, der tillige indeholder Kostkammeret og Noget af Tøjhuset, er Hovedstadens ypperste og uvurderlige Skat, og en Indretning til Lærdoms og Videnskabers Fremme, som er fast uden Lige i europa. Her er Alting acumuleret, og det har saaledes opslugt alle andre Biblioteker, at det nu næstendel er Byens eneste. Det bedste af Kofod Ankers, Stampes, Luxdorphs, Bergers, Martfeldts og mange andre private Bogsamlinger; Manuscripterne,

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Palæotyperne, og 50,000 andre Bøger af det Thottiske Bibliothek; Wasserschledes og Müllers Kobberstyksamlinger; og endelig hele det Suhmske af omtrent 100,000 Bind bestaaende Bogsamling, have tjent til Bibliothekets Tilvæxt, saa at det nu bestaaer af over 250,000 Voll. Den stipulerede Fond til Bøgers Indkjøb er 3000 Rdlr. aarlig. Ved Rescrip af 15 Nov. 1793 blev Bibliotheket aabnet til offentlig Brug. Den nærværende Overbibliothekar, der ved sin kloge driftige og heldige Amministration hat indlagt sig saare megen sand Ære, er Professor Theologiæ Doct. Moldenhawer. Bibliothekets Chef er Statsministeren Grev Caj Reventlov.

Over Bibliothekets saakaldte gamle Manuscriptsamling udgav da værende Bibliothekar Conferentsraad Erichsen en Beskrivelse 1786, 140 S. 8vo. Fortegnelsen over den thottiske Donation til Bibliotheket af Palæotyper og Manuscripter et trykt 1795, 537 S. 8vo.

Liste over de retskeske Manuscripter og med Variantsamlingen forsynde classiske gamle Autores, som Kongen ved at tilforhandle sig det suhmske Bibliothek ogsaa blev Ejer af, staaer i Muurs Kunst - Journal 10ter Theil og i Reyske's Lebensbeschreibung. Over den af Conferentsraad Frid. Ad. Müller efterladte Kobberstiksamling, der er en af Bibliothekets Prydelser, er trykt en Udsigt 1796 52 S. 4to. Forresten finder man Efterretninger om Bibliotheket og nogle dets Sjeldenheder i Jonges Kjøbenhavns Beskrivelse S. 436- 42, og i den Kjøbenhavnske topographisk - oeconomiske Haaandbog for 1794. S. 71 - 98

Det kongelige bibliotek 1673 - 1906

2. Universitetsbibliotheket eller dets Beliggenhed saakaldte Rundetaarnsbibliothek er omtalt her ovenfor.
3. 3 Det af Generalmajor Clasen stiftede offentlige Bibliothek ligger i Amaliegaden tæt ved almindelige Hospital.
Det har en prægtig Samling især i de mathematiske physiske naturhistoriske og oecnomiske Videnskaber. Bibliothekarius derved er Doctor Philosophiæ Hr. Christ. Rasmus
4. Det Hjelskjærnske Bibliothek indbefatter blot dansk Litteratur. Catalog derover er trykt med typographisk Elegants og udgjør tilligemed Fortegnelsen over danske Mynter Skilderier og Kobberstykker, som det Hjelmstjerneske Museum indeholder, 3 Bind i Qvart, Kjøbenhavn 1782 - 86. Efter Samlerens afdøde Gehejmraad Hjelmstjernes i Fortalen til første Volumen bekjendtgiorte Villie skal disse Samlinger "evindeligen conserveres i Familien og være et Fideicommis", item: "skal

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

bemeldte Samlinger forøges og hver tiende Aar Supplementum i Trykken udgives." Dette Testators Ønske om Forøgelse og Catalogsupplements Trykning har Arvingerne allerede skreven i Glemmebogen. Ved at forsømme at anskaffe Continuationer og behørig Tilvæxt deterioreres dette ypperlige Museum Aar for Aar, og vil formodentlig omsider blive udsat for at fortæres af Møl og Støv, ligevis som det lignende Institut Karen Brahes Bibliothek i Odense.

§. 2

Private Bibliotheker.

Af private Bogsamlinger er der ikke stort andre der fortjener at anføres end a) Revisor Andersens, som er særdeles ved forsynet med en Mængde tildels Sjældenheder af Fædernelandets Litteratur, hvis Oplysning ogsaa meget kan baade ved hans overordentlig store Samling af afskrifter af Archiv - dokumenter. b) Conferentsraad Cordsens som især er godt besat i det philologiske og juridiske Fag. c) Hr. Professor Moldenhawer ejer en god theologisk Bogsamling. d) Hr. Prof. Münter ejer en udvalgt Samling af hvad der staaer ind i Kirkehistorien, i den nordiske Kirkehistorie, og i Numismatiken. e) Hr. Prof. Bugge ejer et særdeles godt mathematisk Bibliotek. f) Prof. Riisbrigh et godt philosophisk. g) Conferentsr. Anker et historisk. i) Justitsraad Abildgard, og k) Assessor Barens over 15,000 jurid. Disputatser.

Nogle smaa Bogsamlinger, ved det udenlandske Departement, ved Oeconomie - og Commercecollegiet, ved Tøjhuset, ved Communitetet, i nogle Klubber o. s. v. ere vel ikke mærkelige, virke dog med hver i sin Cirkel til at udbrede Oplysning og Kundskaber.

§. 3.

Lejebibliotheker, hvor man for en maadelig Leje, enten ugentlig maanedlig eller aarlig, kan erholde allehaande især dansk eller tydsck Læsning, helst i Historie og Romaner og Comodier, ere Venningshausens, Stadthagens, Paasches, Arnzens. (Om den førstnævntes som det ældste Lejebibliothek her i Byen, vid. Freje Bremerkungen über Ropenhagen Pag. 141).

§. 4.

Læseselskabernes Bøger.

Her er især to bekjendte efter en stor Plan anlagte og begge meget gavnlige Læseselskaber, det eggenske nemlig, og Hr. Kammerraad Kirsteins. I det første circulere især en stor Mængde udenlandske Journaler og Maanedsskrifter, for hvis Læsning Abonnenterne betale hver 10 Rdlr. om Aaret. I det kirsteinske Selskab faaes derimod til Gjennemlæsning hvad der staaer i de skjønnere Videnskaber, i Philosophie og Historie. Prisen for Abonnenterne er 6 Rdlr. Aarlig.

Sjette Afdeling.

Naturaliesamlinger.

§. 1.

Publike.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

1. Den Samling paa Konstammeret er den mest berømte. Konstammeret er 3 die Etage i den lange anselige grundmurede Bygning ved Christiansborg Slorts søndre Side, hvis tredobbelte Bestemmelse, til Tøjhus Bog - og Konstsamling, man plejede at antyde med de 3 Ord: Mass, Lex, Ars,. Grundvolden til den her værende Konst og Naturaliesamling er lagt af Kong Friderich III, men 1674 under Kong Christian V blev Konst- og Model - Kammeret inventeret og Konstammeret overleveret den kongl. Bibliothekar W. Worm, og Modelkammeret til Generalbygmester Lambert von Haven; efterat Kammerjunker Hans Rielson Ahrenfeldt som havde hævt Overinspection over begge Dele derfra var forløssvet.

Saa vigtig denne her forvarede Samling af Naturproducter kan have været til sin Tid, og for hundrede Aar siden, saalidet har den nu at betyde. Tidens Tand har tæret en Del deraf. Den stegne Oplysning har skilt somme Stykker ved den Nimbus, hvori Overtro og Ukyndighed i Naturvidenskaberne havde indhyllet dem; og, det som er Hovedmanglen, der er ikke holde Skridt med de i Naturens vide Riger fra Tid til Tid skete merkværdige Opdagelser.

Man har Konstammerets Merkværdigheder udførlig beskrevet, først i Jacobæi og Lautentsens større og ældre Verker, og siden i Jonges Kjøbenhavns Beskrivelse S. 442 - 90, i Haubers S. 84 - 128, og i Holks Beskrivelse over Konstammeret.

Konstammeret har Chef tilfælles med det kongelige Bibliothet og med Myntcabinettet, nemlig Statsministeren Grev Caj Reventlov, som ogsaa er Medlem af Directionen for den botaniske Hauge. Konstammer forvalteren er Hr. Spengler.

Prisen for at bese Konstammeret er 2 Rdlr. og i Drikkepenge betales apate til Fuldmægtigen 6 Mk. For disse 18 Mk. kan da et Selskab bestaaende af 6 a 7 Personer beskue disse Seværdigheder.

2. Universitetets Naturliesamling blev omtalt ovenfor .
3. Universitetets botaniske Hauge ejer en højstbetydelig Samling af Planter, nemlig Iserts, og Professorernes Rottbøls, og Viborgs Herbarier. Iserts er især samlet paa Kysten Guinea.
4. Veterinairskolens ikke ubetydelige Naturliesamlinger ere specificerede i Viborgs Efterretninger om dette Institut, tryk 1792.
5. Det af Conferentsraad Holmskjold med store Bekostninger samlede prægtige Mineralcabinet tilhører Kongen, men er endnu ikke gjort offentlig.

§.- 2.

Private.

- a) Naturhistorieselskabet ejer en god Samling fra alle 3 Naturriger, og især en udmærket stor Fuglesamling.
- b) Den afdøde Grev A. G. Moltkes, nu hans Søn Grev J. G. Moltke tilhørende, meget berømte og kostbare Cabiner, hvorom gives Underretning saavel i 2den Tome af danske Atlas S. 188 - 91 som hos Hauber S. 114 - 14
- c) Konstammerforvalter Spenglers Naturreliecabinet er især mærkeligt ved sin mageløse Samling af de sjeldneste og idsøgteske Conwhylier, og fremviser desuden andre Søgskabninger saavelsom Mineralier og mange Slags Sager af Dyreriget. Nogle af Cabinettes sjeldnesye og kostbareske Stykker specificeres i Haubers Kjøbenhavns Beskrivelse S. 120 - 24.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

- d) Den vigtigste Conchykiesamling, næst efter den spenglerste, tilhører Præsten ved Gvarnisonskirken Hr. Chemnis. Nogle af hans Sneglehuse opregner Hauber loc. cit. S. 129-30.
- e) Etatsraad von Hemmert og
- f) Borgercapitain Lorentsen har gode Conchyliensamlinger
- g) Justitsraad Tønder Lund og Hr. Kammerherre Sehested eje i Forening en saa stor Samling af Insecter, at faa i Europa taale at sammenlignes med den.
- h) Hr. Røtger Colman har en temmelig stor Samling af alskens Ting. Udsigt over Samlingens Natur og Beskaffenhed har man hos Hauber 1. cit S. 132 - 34. Ved Ildebranden 1795 led hans Cabinet noget Tab.
- i) Professor Vahl ejer en overordentlig stor Samling af de sjeldneste Planter.
- j) Assessor Schouboe ejer en god Plantesamling.
- k) Professor Schumacher har et betydeligt Cabinet af alle 3 Naturriger, og desuden den fuldstændigste Samling af indenlandske Planter.
- l) Prindts Friderich Christians Samling af Mineralier er betydelig.
- m) Professor Abildgaard har en udsøgt Samling af Mineralier.
- n) Prof. Manthey en Pragtsamling af nordiske Mineralier.
- o) Prof. Becker en Samling af Mineralier og deriblant skønne siberiske.
- p) Prof. Wad en systematisk Samling af Mineralier.
- q) Grosserer Kyhm islandske Mineralier især Zeolither.
- r) Cancellieraad P. Monrad Samling af Mineralier.
- s) Secretair Vradts udsøgte Samling af Mineralier især norske Sølvstusser.
- t) Etatsraad Kølle har en stor Samling af Mineralier.

Christian Geddes Kort 1761 se hele Kortet på:

<http://www.kbh1761.dk/index.php/da/>

§. 3.

Museum for Naturvidenskaberne.

Ligesom det kongelige store Bibliothek optog i sit Skjød saa godt som alle andre Byens Bogsamlinger, saaledes vil formodentlig de fleste af de offentlige og tillige en Del af de private her nysopregnede Naturaliesamlinger om kort Tid blive forenede paa et Sted.

Allerede 1788 drømte Tyge Rothe i Bogen Om Danmarks og Norges Fordringer til hinanden den patriotiske Drøm om et Nationalmuseum uden Lige, som Kjøbenhavn gjerne kunde faae, naar Regjeringen vilde. En integrerende Del af dette stolte Institut skule være det kongelige, i Navn og Gavn store Bibliothek, og dermed skulde forenes et Mineralcabinet som Holmskjolds, Conchylier som Spenglers, Insecter som Tønder Lunds, et Herbarium som Bahis, Modeller som Gerners, Oldsager som dem paa Konstkammeret og Rosenborg o. s. v. - Kunde Rothe see op af sin Grav, vilde han have stolt patriotisk Glædeaf, at dog Noget af hans Ønske gaaer i Opfyldelse. For det første saae vi os et Naturalmuseum, hvorom der i Collegiantidende for 1799 No. 16 læses følgende:

"Da Hs. Majestæt havde fundet for godt, at der skulde oprettes et Museum for Naturvidenskaberne til offentlig Brug og Nytte, befalede Allerhøjstsamme, under 22 Maj 1796, Hs Durchlauchtighed Hertugen af Augusteborg, samt Greverne Schimmelmann og Christian Reventlov, at sammentræde i en Kommision, som blev bemyndiget til:

- a) at bestemme dette Instituts Hoved - Øjemed:
- b) at angive de Samlinger til Naturvidenskaben, som allerede haves, og i Fremtiden kunne benyttes af dette Institut:
- c) at forslaae de kongelige eller offentlige Bygninger og Værelser, som kunne bruges til derudi at opstille og bevare Samlingerne:
- d) at undersøge hvilke reglementerte Fornds til Opsynet over Natural - og Kunst - Samlinger og deres Udvidelse nu allerede ere anviset og for Fremtiden vedvarende kunde bestemmes til benævnte Natural - Museum;
- e) at foreslaae Lemmerne til en Kommission af fagkyndige Personer, som udnævnes for nærmere at undersøge og fremlægge en Plan til Indretningen af et Natural - Museum, i Overensstemmelse med de Midler, som dertil kunne anvendes, og med Hensyn til det Øjemed, som derved tilsigtes.

Efter denne Kommisions nu indkomne Forslag, ere Overhofmarschal Hauch og Professor P. C. Abildgaard under 17 dennes, tillagte Ordre, til at indtræde som Medlemmer af samme, og den sidste tillige at være Kommissionens Secretair."

Hvad den under Littera c. anførte Post angaaer da bliver en Del af det afbrændte Christiansborg, i Nærheden hvor Slotskirken var, nu indrettet til at modtage dette Museum, der ogsaa efter Sigende skal blive forsynet saavel med et chemisk Laboratorium, som med en Modelsamling. Hvor stort at Afsavn det

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

hidtil var for Kjøbenhavn, at her manglede en Modelsamling, har Professor Thaarup vist i Minerva for October 1792.

Syvende Afdeling.

Instrumentsamlingen.

Overhofmarskal Hauch har den udsøgteste Samling af physiske og chemiske Instrumenter.

Professor Abildgaard ejer en god Samling af physiske og chemiske Instrumenter.

Professor Becker ejer en god chemisk Aparatus, og Professor Manthey ligeledes.

Mægler Bunzens optiske Instrumentsamling er bekjendt.

Justitsraad Bugge har ypperlige physiske og mathematiske Instrumenter

Den classenske Samling af mathematiske Instrumenter og Modeller er forbunden med hans til offentlig Brug opsfrede Bibliothek.

Ved Veterinairskolen haves ogsaa physiske og chirurgiske Instrumenter som opregnes i Viborgs Beskrivelse S. 175 - 81.

Ottende Afdeling.

Samlinger af Oldsager.

I det nyligomtalte kongelige Kostkammer er en Sal, der kaldes Antiquitetsalen, som indeholder adskillige gamle Sager, hvoriblant Guldhornene og Biskop Absalons Reliquier er Noget med det berømteste. Denne Sal beskrives udførlig af Jonge S. 473 - 87, og korteligen af Hauberg S. 104 - 8

(IV. Antiquitet-Salen. beskrivelsen af Jonge 1783)

Om denne Sal kan man med Sandhed sige, at den indeholder utallige Ting, som baade i Henseende til Kostbarheden, Kunsten og Alderdommen ere aldeles uskattefulde. Man vil først betragte de kostbare Ting, som findes i denne Sal, hvorved en Antiquarius og Elsker af Oldsager eller gamle Curiositeter finder Leilighed i allerhøieste Grad til at forlyste sit kunstbegierlige Sind med at betragte, for Eksempel: Et Halssmykke, som er et Kors, der er gjort af en Rosmars- eller Rosmuls-Tand, er 11 Tomer lang og 8½ Tome bred, hvilket har været Kong Magni Svend Estridsens Datters Helenæ Halssmykke. Paa dette Kors ere adskillige Figurer og Bogstaver udgravede. For paa sees i Midten den korsfæstede Christius hængende med Inscription: IHS NAZAREN, REX JUDEORUM. Yderst paa de fire udløbende Ender af Korset sidder 4 Billeder, som kaldes Vita paa den øverste, Ecclesia paa den høire Ende og Synagoga paa den venstre Ende af Korsets Tvertræe, men Mors ved den nederste Ende af Korset. Men bag paa Korset sees Verdens Frelser siddende at holde en Bog i Skiødet med de Bogstaver paategnet A & ?. Der omkring læses disse ord udgravne med latinske Munke-

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Bogstaver: Videte Manus Meas & Pedes meos dic. Dns. Ved hans høire Side en Konge og en Dronning med Børn, ved hvis venstre Side staaer en Biskop med Inscription: Venite Benedicti Patris mei. Ved Christi venstre Side sees nogle hylende Mennesker med Inscription: Discedite a me Maledicti in ignem. Paa den øverste Ende sees Abraham og nogle Helgene med disse ord: Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua. Neden til sees Helvede med denne Inscripton: Pat. Abraham, miserere mei & mitte Lazar. ut den høire Side staaer: Q. Me cernit pro Helena, Magni Svenonis Regis Filia, XPM oret E. Q. me ad memoriam Dnice Passionis parari feceat. Paa den anden Kant ved den venstre Side: Q. XPM crucifixum credt Liutgeri memoriam orando faciat. Q me sculpserat rogatu Helenæ que & Gunhild vocatr. Dette Halssmykke hænger ved en forgyldt Sølvkiede og er af en meget høi Alder tilbage i Tiden. Det har i de ældre Tider været eiet og giemt af Hr. Holger Rosenkrantz's Frue Sophia Brahe i hendes Smykke-Skab. See J. Svaningii Chronolog. Dan. pag. 73. Et Sølv-Altar, der er fortreffelig udarbejdet af den berømte Goltz, hvilket forud har staaet i Slotskirken i Husum. Mange kunstige Pokaler og Begere af Guld og Sølv, som tildeels have Hentydning til visse Tids-Punkter i den danske Historie, og ere besatte med derhen hørende Skuepenge. Sølv-Veltkugler, en Model af en Bierg-Festing af Sølv. Alle Slags Uhrer, som ere mærkværdige enten i Henseende til Kostbarheden eller Kunsten; Nogle Uhrer med kantede Hiul. Udi et par Uhrer sees Drivefiedrene at være lutter Kugler, som løbe i Sneglegange. Nok et meget kunstigt Uhr i Form af en Pyramide, som viser en Mængde Bevægelser &c. Dernest forefindes her ligeledes en stor Mængde af kunstige Ting, nemlig adskillige kunstige mathematiske, mechaniske og physiske Instrumenter. En Himmel-Klode, Globus Cælestis, som er 2 Alen og $\frac{3}{4}$ Alen i Giennemsnit, tilligemed Planet-Systemet, som bliver drevet ved et Uhr, der ligger forborgen i Foden, men samme Uhr er ikke i sin fuldkomne Stand. Denne Himmel-Klode har tilhørt den danske Astronomus Tycho Brahe. En Deel Staal-Instrumenter, som ere opfundne af Cartesius. Et Par Opfindelser af Perpetuum Mobile. Et optisk Forvandlings-Billede, hvor man seer med bare Øine Kong Christian den Femtes Gemalinde, Dronning Charlotta Amalia. Men derimod seer man Kongen selv igiennem et Glas, der har mange Sider. Nogle cylindriske Speile med Malerier. Endelig seer man her Oldsager eller Antiquiteter, baade hedenske og christelige, dog for den største Deel nordiske. Saaledes seer man her en heel Deel ældgamle Guld-Armbaand, Ringe, Dronning Margrethes Mundbeger og andre hendes Smykker. Dronning Isabelles, (Kong Christian den Andens Gemalindes) Trolovelses Ring af Guld med en usleben Saphir. Gamle Sigiller, saa og mangfoldige særdeles rare Reliquier og mærkværdige Smykker, som ere fundne i Kongelige, Biskoppelige og andre Begravelses-Høie i Marken, eller og i Kirker og paa andre Steder, hvilke fra ældgamle hedenske Tider har ligget skjulte i Jorden, men ere Tid efter anden opgravne og fundne, saasom: Offer-Skaaler, Urner med det derudi fundne Guld og Glas-Tøi, Græde-Glas og deslige Antiquiteter i Mængde. Deriblant ere 6 Guld-Urner, som ere opgravede i Fyen og fundne den 16 Apr. Aar 1685 paa Egeskov Gods (da tilhørende Geheimeraad Niels Krag) af en Bonde paa hans Ager paa Munkøe. En Crystallin Begravelses-Urne, oven til belagt med en dobbelt Krands af det fineste Guld, der veier 16 Lod, fundne Aar 1673 udi Tronhiems Stift, Nordmørs Fogderie nær ved Bræmsnæs Kirke. Saa og nogle Metal-Sverd, som ere særdeles mærkværdige, især et Metal-Sverd 22 Tomer langt, fundet i en Gravhøi. Ligeledes Kong Valdemars Sporer, som levede i det 12 Aarhundrede. Samt en Mængde andre gamle Rustninger, Geværer, Hellebarder og Vaaben, som man for mere end 1000 Aar siden har betient sig af. Runestave eller Kalendere og andre Mindes Skrifter, som de gamle nordiske Folk udskare i Træstave. Man seer ogsaa her den, saavel af sin Forstand baade i Kirken og Staten, som og af sin Tapperhed udi Krigen vidtberømte nordiske Erkebiskop Absolons Hovedskal og endeel af hans Been, som ere tagne ud af hans Grav i Sorøe Kirke, hvor han ligger begravet, samt hans Ornater, saasom Bispe-Hue af Sølv forgyldt, ziret med en stor kostbar Saphir og rundt omkring besat med Perler og Ædelstene. Ligeledes forevises hans Bispe-Stav gjort af et Enhiørnings-Horn, $4\frac{1}{2}$ Fod langt; Knappen eller

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Hovedet paa denne Bispestav er krum. Ligeledes en anden Bispestav af forgyldt Kobber 6 Fod lang, hvis Knap eller Hoved er krumt og ombøiet. Inderst i Ombøiningen sees et forgyldt Lam staaende med denne Inscription: Agnus Dei. Qui. Tollit. Peccata. Mundi. Miserere. Da. Nobis. Pacem. Men paa den krumme Knap staaer disse Ord: Non. Dominantes. in. Cleros. Et. Forma. Facti. Gregis. Ex. Animo. Her sees ogsaa en mindre Biske-Stav af Elfenbeen. Ligeledes Biskop Absolons Commando-Stav, to Sverd, af hvilke det ene er forgyldt, men det andet rustet og fundet i hans Grav. To Stokke, hvis Knappe ere to brede og runde Kobberplader, paa hvilke sees de sædvanlige fire symboliske Figurer af Evangelisterne udgravne. Biskop Absolons Drikke-Horn, hans prægtige Hue og Silke-Tøfler, hans præstelige Belte med et Spænde af et Enhiørnings-Horn; Biskop Absolons Portrait, udgravet i en Agat. Et Repertorium eller Skrin, hvori adskillige af Biskop Absalons Ornamenter have lagt forvarede. Saa og hans Misale eller Altar-Bog, meget zirlig og net skrevet paa Pergament og prydet med fortreffelige Malerier. For samme Altar-Bog skal engang være budet 1000 Rdlr. af en fremmed Minister for at sende samme Bog til det vatikanske Bibliothek i Rom, men hans Tilbud blev ei imodtaget. Over alle disse Erkebisp Absolons Efterladenskaber læses følgende latinske Inscription: Absalon, Archiepiscopus Lundensis, Aeternatus Anno Christi MCCI. Has Nobis mortales reliquit Exuvias, Quas cum olim suspexerit ipsus, eas nunc despicit ipsus. Cernite Argumentum Vanitatis. Man seer her Cæsaris Brystbillede af Ertz, Keiser Antonini Brystbillede, Helenæ Hoved i 2/3 naturlig Størrelse af Elfenbeen, græsk Arbeide. End videre sees her det i al Verden bekendte og berømte Oldenborgske Horn, eller Drikke-Kar, som er udarbejdet af Sølv og Guld med mange Figurer. Det veier 61 Unzer eller nesten 4 Pund. Dette Horn, som er gjort af det fineste Sølv, forgyldte og hist og her deels med grøn, deels med fiolet Farve overtrukket, blev i mangfoldige Aar forvaret og giemt udi Staden Oldenborg, men siden blev det ført til Kiøbenhavn for at giemmes paa det Kongelige Kunstkammer. Man vil anføre hvad Hammelmann i sin Krønike om dette Horn beretter: "Da Otto den Første, Greve af Oldenborg, som var en stor Elsker af Jagten med sine Hof-Folk begav sig en Dag paa Jagt og jagede i en Skov, som kaldes Bermfuer-Skov, forfulgte han et Stykke Vildt lige til det Bierg, som kaldes Offenbierg. Og da han havde naaet det Øverste af Bierget holdt han lidet stille, for at kalde sine Jagthunde sammen. Greven, som reed paa en hvid Hest og imidlertid var af Hede og Arbeide stærk bleven udmattet, ønskede hiertelig at han kunde faae en Drik Vand at ledske sig paa. I det samme aabnede Offenbierget sig og en deilig Jomfru lod sig tilsyne, som var klædt paa det prægtigste med udslaget Haar og en Krands paa Hovedet. Hun bar et Sølv forgyldt Horn i Haanden, hvorpaa adskillige Karakterer og Figurer vare udarbejdede.. Dette Horn, som var opfyldt med et Slags Drik, rakte hun Greven med en meget mild og venlig Mine, og bød ham tillige, at han vilde med den derudi værende Nectar slukke sin Tørst. Greven tog imod Hornet, men da han merkede, at Liqveuren var ikke klar, ville han ikke drikke deraf. Hvorudover hun sagde til Greven: Drik kun uden nogen Frygt paa mine Ord, denne Drik skader dig intet, men er snarere dig og dine til stor Fordeel; thi dersom du drikker det, som jeg her byder dig, da skal det oldenborgske Huus blive i Bestandighed og Flor, og det skal gaae dig og din Afkom stedse vel. Men dersom du ikke drikker, da skal Splid og Uenighed forstyrre dit Huus, og det skal gaae din Familie ilde. Greven vilde ikke samtykke hendes Begiering, men slog Drikken ud bag over sin Ryg, og saavidt som deraf blev spildt paa Hesten, gik Haarene strax af. Da Jomfruen saa det, begierede hun sit Horn tilbage, men Greven gav Hesten Sporene og ilede af al Magt at komme til sine Folk, og fortalte dem, hvad ham var hændet; og til Bevis derpaa foreviste han dem Hornet, men imidlertid forsvandt Jomfruen." Skjønt den gammeldags Støbe-Kunst lader sig tilsyne i dette Horn og bærer Vidne om dets Ælde, saa er det dog ei vel rimeligt, at det kan være saa gammelt, som Hammelmann Part. 1. pag. 19, 20 og 21. vil foregive. Man vil ei just imodsige det, som Hammelmann beretter, at et Horn kan være offereret den oldenborgske Greve, da han paa Jagten tørstede, af en Jomfrue, som kom ud af Bierget omtrent Aar 989, som Winckelmann in Histor. Oldenb. Pars I. Cap. III.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

bekræfter, men det er rimeligt, at Hammelmann har sammensmedet den største Deel af denne Historie udaf gamle Fabler. For Resten, at Hornet er et oldenborgsk Horn, sees tydelig af de Oldenborg-Delmenhorstiske-Skiolde, som derpaa findes, hvorudi Bielkerne og Korset af det Oldenborg-Delmenhorstiske Huus ere udskaarne. Men nesten alle Oldenborgske Historieskrivere komme overeens deri, at det Oldenborgske Vaaben hverken i Ottes den Førstes Tid eller forhen nogensinde har været prydet med Bielker, men at de Bielker, eller rettere at sige, Streger af Løveblod efter Frideriks, Hunonis Søns Strid med Løven, ere omsider blevne tillagte denne berømmelige Huno, som den Tid var det Hellige Romerske Riges Skibsbygmester, af Keiser Henrik den Fierde, som regierede i det ellefte Aarhundrede; hvilket Hammelmann og selv tilstaaer i hans Chron. Part. I. pag. 35 og 37. Følgelig er det falskt og ugrundet, naar man siger, at dette Horn skulle være offereret Otto den Første, som levede for de Tider. Men samme Horn er forfærdiget nogle hundrede Aar efter den Tid; thi hverken kan det Burgundiske Fyrstendoms Skiold, som er paa dette Horn, hvorudi de franske Lillier allerførst (efter Olivarii Vredii Beretning i hans Verk de Sigillis Com. Flandr. pag. 63 til 67.) i det tiende og femtende Aarhundrede i Philippi Audacis og Mariæ Maleanæ Tid ere blevne indsatte, ei heller de paa Hornet udgravede Bogstavers Form bevise Hornets høiere Alder, allerhest Bogstaverne ere saa accurat og net udgravede, at de ingenlunde give mindste Tegn til at være udgravne sidligere end Hornet er støbt. Men de, som foregive, at Laaget, Foden og Skioldet er sidligere bleven støbt og tilsat, (hvilket Happelius og andre vil paastaae) maa betænke, hvor vanskeligt det var at efterfølge Støbningen saa accurat og net, at ingen skulle kunne merkeligen kiende, at saadan Tilsetning var en nyere Kunstners Arbeide, og at de i Kunsten erfarne ei skulle kunne merke mindste Forskiel imellem gammelt og nyere Arbeid. Naar man derfor nøie vil betragte dette herlige Begers kunstige Arbeide, som rundt omkring er prydet med prægtige Taarne, hvorfra kommer ud sammesteds Fodfolk, sammesteds Ryttere, sammesteds Løver, saa gjør man deraf den Slutning, at ved Rytteren til Hest, som sees øverst paa Laaget, sigtes til Ditmarsken, at ved tre af de fire Løver forestilles Danmark, og ved den fjerde Løve forstaaes Norge. Derforuden møde os de, til hvis Ære og Hukommelse dette prægtige og kostbare Horn er forfærdiget paa saa kunstig en Maade, som ere de tre Vise eller Hellige Tre Konger, hvis Navne sees omkring Randen af Laaget saaledes: Balthazar, Jaspar, Melchior. Naar man betragter Overdelen af Hornet, da finde vi adskillige Vaaben, hvorpaa staaer det Romerske-Katholske Ønske, O Mater Dei, Memento Mei! Den sorte flakte Ørn forestiller det Romerske-Keiserlige Vaaben. Det andet Skiold med de tre Løver forestiller det Danske Vaaben. Det tredie Skiold med Lillierne forestiller det Burgundiske Vaaben. Det fjerde og femte Vaaben med to Løver, hvoraf den ene Løve efter Winckelmanns Afridsning i hans Histor. Oldenburg. Part. I. Cap. III. er hvid og nu er forslidt, saaat den ei kan sees, betyder Hertugdømmet Brabant, og den anden Løve er sort og betyder Grevskabet Flandern. (thi saaledes findes Vaabenet i Caroli Audacis, Hertugs til Burgundien, hans Stam-Signet, deels efter Olivarii Vredii Beretning pag. 94, 99, 100, in Sigill. Comit. Flandr. Deels efter Hammelmanns Beretning, Part. 3. pag. 279.) Og hver andet Skiold er prydet med en Biskops-Hue. Dette Slags Drikke-Kar synes at være det Slags meget ligt, som den danske Konge Christian den Første efter A. Hvitfelds Beretning i hans danske Krønike, Part. 5. Fol. 945. skal have conserveret til de Hellige Tre Konger, som foregives at ligge begravne i Cøln, da han paa Hellig Tre Kongers Dag Aar 1475 var der tilstede. Thi som Hammelmann i hans Chron. pag. 274 og Hvitfeld i hans danske Krønike, Part. 5. Fol. 909 melder, at denne Konge har været i Forbund med Hertug Carl af Burgundien i den Burgundiske Traktat med Kongens Broder Gerhardo Animoso. Saa er han og omtrent paa samme Tid kaldet didhen af Keiser Friderik den Tredie, (af hvilken han nyligen tilforn havde faaet Ditmarsken), saa og af denne Burgundiske Fyrste for at være Mediateur og bilegge den Strid og Uenighed, som var imellem denne Hertug af Burgundien, der havde belagt Neus og Stiftet Cøln, hvorudi den pavelige Legat, Biskop Alexander de Forolivio, skulle være ham

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

behjelpelig, som Hammelmann beretter i hans Chron. pag. 211, 212. 214. Til en evig Erindring om denne Sag lod Kongen føie disse Skiolde og Billeder til dette Horn, hvorpaa han lod ogsaa vexelvis sette de fornemste Vaaben, hvoriblant Keiser Friderik den Tredies findes, som er en strakt Ørn, tilligemed Christian den Førstes, Kongens af Danmark, som er de tre Løver; og Hertugens af Burgundien Caroli Audacis, som ere de adspredte Lillier, og paa hver Side hans tvende Løver, en paa hver sit Skiold. Og endelig i Henseende til Biskop Alexander de Forolivio, (som kan sees af Ughelli Ital. sac. Tom. II. pag. 624) en Biskops Hat paa hvert andet Skiold.

Desuden er dette Horn efter Kongelig Befaling prydet, nemlig i Midten paa den forreste Side med disse Ord: In Hopen ic Lewe. Paa den høire Side med disse Ord: Ic Beghere. Paa den venstre Side: Im Ghenöghen. Og paa den bagerste Side med Ave Maria. Paa hvilken Maade det er bleven consecreret de Hellige Tre Konger i Cøln paa deres Fest. Og endskiønt Carolus Audax efterat han var kommet til sine myndige Aar, lod alene indføre i hans Stamme-Vaaben de tre Lillier, som ham af hans Fader ved hans Daab Aar 1433 vare tiltænkte, saa forandrede han det dog siden derhen, at et uvist Tal af Lillier blev hist og her anbragt paa Skioldet, som Olivarius Vredius viser, at denne Fyrstes Sigillum af det gentiske Arkiv saaledes med adspredte Lillier har været ziret i hans Sigill. Comit. Flandr. pag. 100. Hvilke efter gammel Sædvane derefter saaledes adspredte ere forblevne i det Burgundiske Huses Vaaben. Naar vi saaledes nøie betragte alting, finde vi af de gamle Historier, hverken ældre eller nyere Forbund, eller Venskabs-Forbindelser imellem Keiseren, Kongen af Danmark, Hertugen af Burgundien og Greven af Oldenburg, der saaledes som denne til Punkt og Prikke er overeensstemmende med alt det, som paa dette vort Horn af afbildet. Den øverste Spids samt de store Fødder paa Hornet, som ere afbrudte, hænge endnu derved. Men de mindre Fødder, hvorpaa Hornet hvilker forestille to fuldkomne Grifve; hvoraf ei utydelig sees, at Magnus, Hertug til Meyland, som førte denne opdigtede Fugl i sit Vaaben, har fulgt Kongen paa denne Reise. Derforuden vidne og de fem Skiolde, som bæres af Vaabendragere neden under Stafferingen af Spidsen paa Hornet, hvoraf de fire af Ælde ere nesten forslidte og udgaaene, af Friderik af Brunsvig, Johannes af Saxen, Hertug Magnus af Meyland, Grev Gerhard af Oldenburg og Grev Jakob af Rupin havde med deres høie Nærværelse bivaanet dette Tog; hvilket og de næst oven for sig befindende fem Jægere til Hest give tilkiende, thi det er af Historien bekiendt, at disse fem Herrer have været med Kongen. Endelig seer man paa den øverste Spids en Jomfrue, som med begge Hænder holder en Sadel, hvorpaa staaer skrevet: Drinc all vt. Hvilket giver tilkiende, til hvad Brug dette Horn egentlig har været. Af alt dette Foregaaende slutter man da, at dette Beger har været giort og indrettet af den danske Konge, Christian den Første, de Hellige tre Konger til Ære, og at Kongen over Taffelet og ved Giestebud har betient sig deraf at bringe sine Allierede og Reise-Compagnions en god Skaal Viin til Livs deraf til de tre Visers Erindring, da Hans Majestet paa denne Fest opholdt sig i Cøln. Dette er en oversættelse af den Forklaring derover, som findes i J. Laurentzens Musæum Regium. Den gunstige Læser kan selv gjøre en Slutning heraf, hvorvidt den første fortalte fabelagtige Historie, som endnu troes af den gemene Mand om Hornets Oprindelse, er at fæste Troe til eller ikke.

Dernæst forvares her de to prægtige og kostbare Guldhorn, som begge ere fundne i Jorden ved Tøndern næsten paa et Sted, men dog paa forskellige Tider.

Man betragter først det ældste Guldhorn, som blev fundet den 20 Jul. Aar 1639 af en Bondepige, og veier 6 Pund 13 Lod Guld. Historien, som beretter, hvorledes dette Horn blev fundet af hende, er denne: En Bondepige, navnlig Cathrine, fød i en Landsbye, kaldet Østerbye, ei langt fra Gallehuus ved Tønder, var Aar 1639 gaaet til Møgel-Tønder og første Gang havde ved Gallehuus seet dette Horn stikke frem af Skarnet

paa Veien, hvilket hun unden nogen Eftertanke gik forbi, menende, at det var et stykke Rod af et gammelt Træe. Men 8 Dage, som var den 20. Jul. da hun igien ville gaae hen til Møgel-Tønder og atter med Foden stødte an paa Enden af Hornet, har hun først nøie betragtet denne tilsyne kommende Ende. Dernæst tog hun fat derpaa og arbeidede saalænge dermed, indtil hun fik det reent ud af Jorden. Hvpaa hun raaber til sit Følge-Selskab, som imidlertid var gaaet noget forud fra hende, og foreviser dem denne fundne Skat. Enhver af de andre beskuede det nøie, og de meente alle, at det var et gammelt udueligt Jægerhorn og derfor ville, at hun skulle kaste det bort fra sig. Men Pigen ville ikke samtykke derudi, allerhelst det havde kostet hende saa stor Umage at faae det rykket ud af Jorden. Hun ville derfor først tage det med sig til Tøndern, for at faae der nærmere Kundskab om hvad det var af. Hun gik derfor hen til den nærmeste Bæk, hun fandt, toede Skarnet og Ureenligheden af Hornet, da Guldets Glands lod sig strax til syne, men desuagtet ansaae hun det kun for Messing endnu. Endelig gik hun tilbage til sit Hiem, hvor hun paa ny gav sig til at rense og reengjøre denne sin fundne Skat, hvorudover de øvrige Huusfolk loe hende ud, og bespottede hende for al hendes anvendte Umage. Men paa det hun dog kunde faae fuldkommen Underretning, om Hornet var af Guld eller ei, gik hun ud til Staden Tønder og viste en Guldsmid et lidet Stykke eller en Ring deraf. Og da Guldsmiden havde probeeret det og forsikret hende, at det var virkelig Guld, blev hun derover meget glad og fornøiet. Paa saadan en Maade er dette Guldhorn blevet opdaget og bekiendt. Saasnart Amtmanden i Tøndern havde faaet Kundskab herom, lod han Pigen kalde til sig for at bringe det fundne Horn med sig. Og da han havde betragtet det, sendte han Pigen med sit Horn til Stiftamtmanden i Ribe. Og da han ogsaa ligeledes havde nøie beseet Hornet og udforsket meget omstændigeligen en fuldkommen Underretning af Pigen, paa hvad Tid og ved hvad Leilighed hun havde fundet dette Guldhorn, saa sendte han Folk med hende, hvilke paa det samme sted, hvor dette Horn af Pige var fundet, skulle videre grave og eftersøge, om der ikke maatte mulig ligge en større Skat skiult nede i Jorden. Men al deres Arbeide var forgieves, og der fandtes intet videre, i hvor meget de end ved at grave undersøgte nøie. Imidlertid udbrededes Rygtet om dette fundne Guldhorn over det ganske Land, og kom endelig Kong Christian den Fierde for Øren, som just tilligemed hans Prinds Christian den Femte opholdt sig i Glückstadt. Kongen lod strax forommeldte Pige med sin fundne Skat komme til sig, og hørte af hende selv, hvorledes dermed var tilgaaet. Kongen besaae tillige og betragtede dette fundne Guldhorn med særdeles stor Fornøielse og Agtsomhed. Derpaa forærede Kongen det til sin Kronprinds, og Pigen blev benaadet med en anseelig kongelig Gave. Dette Horn er af det allerfineste og reneste ungarske Guld, ja endog fortreffeligere end ungarsk Guld, hvorimod andet Dukat-Guld er snart at ansee som Messing. Hornet bestaaer af to temmelig tykke GuldPlader. Den inderste Guldplade er af et heelt Stykke uden nogen Afdeling og derhos glat. Men den yderste Guldplade bestaaer af 11 adskillige Stykker, hvoraf den er sammensat, og paa den indvendige Guldplade rundt om zirlig giort fast. Enhver af disse Afdelinger er med en forhøiet Ring deelt fra hverandre. Paa de 7 første Afdelinger fra Hornets store Ende at regne ere alle Slags Billeder udstukne af en selsom Skabning, saasom Slinger, Satyrer, Fiske, Rov-Fugle, Dyr med Menneske-Hoveder og andre mangfoldige deslige selsomme Postyrer. Men de øvrige Afdelinger til Enden ere glatte og uden saadanne Forestillinger. Dette Guldhorn veier, som allerede forhen er meldt, 102½ Unzer eller 6 Pund 13 Lod Guld. Dets Længde er 2 Fod 9 tomer og kan indeholder 2½ Pot efter vort danske Maal. Dette Guldhorn blev af Prinds Christian giemt blant hans kostbareste og rareste Sager, og af ham holden i høieste Agt og Ære. Men som dette Horn ei kunde bruges til andet end til et Drikkekar, saa brugte og Prindsen det dertil, derfor lod han sette i Mundhullet, hvorudi ellers blev blæset, end [!] Skrue af Guld. Og endskiønt Skruen blev giort af det fineste Dukat-Guld, saa dog alligevel saae den ud som Messing imod det gamle Guld. Paa det at man i Fremtiden kunde vide, at denne Skrue var i de nyere Tider bleven giort og sat til, lod Prindsen sette disse

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Ord paa den: Denne Skrue er giort af ny Aar 1639. Dette kostbare Guldhorn findes aftegnet og stukket i Kobber udi adskillige Verker og Traktater., saasom i Laurentzens Musæum Regium. Trogill Arnkiells Traktat om Guldhornet. O. Worms Traktat om dette Guldhorn er udgivet for sig selv, og trykt in Fol. Aar 1641 i Kjøbenhavn. Siden er samme Tractat indrykt af ham i hans Monument. Dan. 5 Bog. End videre kan læses Eenvold Nic. Randulfs Tuba Danica. Petr. Winstrupii Cornicen Danicus, seu Carmen de aureo Cornu Principis electi Christiani Quinti, Hafn. 1644 in Folio. Hvilket er oversat paa danske Vers af Peder Hermansen, og trykt Aar 1644 under Titel: Den danske Hornblæser. Georg Sorterups Anmerkninger om hvis der behøves til at faae en fuldkommen Forklaring over de Figurer, som ere paa det Aar 1639 fundne Guldhorn, Khvn. Aar 1717 in 8vo. Vi betragte nu dernæst det andet ligesaa prægtige og kostbare Guld-Horn, som er fundet i Kong Christian den Siettes Tid Aar 1734 den 2 Apr. og veier 7 Pund 11 Lod. Dette sidste fundne Guldhorn ligner ikke alleneste det nys forommeldte først fundne Guldhorn i Alderdommen, men endog overgaaer det i Vegten. Historien og paa hvad Maade det er blevet fundet, er denne: Aar 1734 den 2 Apr. gik en fattig Bonde, ved Navn Jerch Lassen eller Erik Lauridsen, boende i Landsbyen Gallehuus paa Grevskabet Skakkenborgs Grund i Sønder-Jylland, ud af sit Huus for at grave Leer. Stedet hvor han foretog sig dette Arbeide, er i Møgeltønder Sogn, en halv Miil Nordost fra Tønder. Didhen havde han fra sit iboende Huus og det gamle Sted, (hvor Aar 1639 det første Guldhorn for 94 Aar tilforn var blevet fundet) regnes kun paa 25 Skridt. Ligesaa regnes imellem det gamle og det ny Sted, hvor han begyndte at grave, at have været 3½ Skridt videre henimod Sydost. Her har bemeldte Bonde efter hans egen Beretning ikke gravet dybere end et Qvarteer i Jorden, førend han allerede med Spaden stødte an paa Hornet, da og Guldets Glands, som hist og her glimrede frem, opmuntrede ham til at efterforske nøiere, hvad det maatte være. Ved hvilken Eftersøgning han fandt dette Horn liggende paa Siden, vendende den store Ende mod Norden og den liden Ende mod Sønden. Hvorpaa han tog det op, ligesom det var fyldt med Jord og besudlet med Leer og bragte det hjem, gav sin Datter det, at hun skulle toe det reent. Da sligt var skeet, var han endnu uvis paa, om det var Guld eller Messing. Men som han endnu samme Dag havde at forrette i Tønder, tog han et Stykke af denne fundne Metal med sig og gav sin Søn, som der i Staden stod i Lære hos en Rebslager, samme Prøvestykke, at han skulle gaae hen med samme Stykke til en Guldsmed og forhøre, om det var Metal eller Guld. Og da Bonden fik at vide, at det var fint Guld, har han strax overleveret Hornet til sin Grund-Herre, Greven af Schack, som siden allerunderdanligst præsenterede dette Guldhorn til Kong Christian den Siette, som siden skienkede Bonden en Sum Penge til Belønning. Dette Guldhorn er ligesom det forhen i Aaret 1639 fundne Guldhorn, af det allerfineste Guld, og veier som meldt er, 7 Pund 11 Lod, uagtet af den spidse Ende fattes, og altsaa holder det 30 Lod mere i Vegt end det ældre Guldhorn, som først blev fundet. Det er saavel i Henseende til de adskillige hieroglyphiske Figurer, som overalt sees derpaa, nestendeels ligt det første Guldhorn af Aar 1639. Det er altsaa ikke af mindre Ældre, ja vel maaskee ældre og følgelig ikke mindre rart end det første Guldhorn. Dette nyere Guldhorn have følgende Mænd beskrevet: Joachim Richard Pauli Abriss des 1734 gefundenen guldenen Horn, Khvn. i Fol. 1735. Er siden udgiven paa Dansk under Titel: Tilforladelig Tegning paa det Aar 1734 i Jylland fundne Guldhorn, Khvn. 1735 in Fol. Grauers Erklärung der alten heydnischen Götzen-Bilder &c. und Gotho-Runischen Characteren, welche auf den bey Gallehuus 1734 gefundenen guldenen Horn befindlich, Tøndern 1737 in 4to. Ligeledes haves Lachmans Beschreibung des guldenen Horns 1734. in 4to. Johann. Christoph. Neuchs Clavis Emblematum in aureis Cornibus occurrentium, Program. tria, Hafn. 1770, 1771. in 4to.

En Antiqvarius og Elsker af ældgamle Antiqviteter finder altsaa en uendelige Mængde af rare, mærkværdige og selsomme Ting at betragte med største Fornøjelse, hvilke den høie Alderdom har her efterladt os, og som

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

findes her samlede til hobe paa et Sted i denne Sal. Ligeledes sees her en ganske besynderlig Sieldenhed, nemlig to Bøger, hvis Blade ere af Træe, overtrukne med Vox, og i disse Blade er indgraveret en Tydsk Skrift, som dog er ulæselig. Man seer her ogsaa to japanske Soldater, som ere paa det fineste lakerede. Et stort og zirligt Skab med et Musik-Uhr af Fløiter og et Clavcimbale. Dog af slige Musik-Uhrer blive nu omstunder mange i den største Fuldkommenhed forferdigede af Kabinets-Snedker Speer i Kjøbenhavn.

Man seer her ogsaa med Forundring under Loftet ophængt det lidet Skibs-Anker, som ved Guds Beskiemmelse reddede Kong Christian den Femte fra Skibbrud og Døden, da Hans Kongelige Majestet engang var i Øster-Søen og ved en forskrekkelig paakommende Storm og Uveir alle udkastede Ankere blev tabte og løsrevne, undtagen dette eneste, som var det allermindste og som holdt Skibet, indtil Stormen lagde sig, da Kongen derefter kom til Lands. Ankeret er forgyldt og til en evig Ihukommelse om Guds Varetegt over Kongen her ophængt, hvorhos læses dette danske Vers, forfattet af Biskop Thomas Kingo: Gud holdt Mig og Jeg holdt Christian den Femte, Der en forvildet Storm i Øster-Søe ham klemte. To Rigers Liv og Død paa to Jern-Hager laae; Jeg derfor her skal til et evigt Minde staae. Samme Vers har Professor Poul Vinding oversat paa Latin: Me Deus, At Tenui Christianum, Hæc Anchora, Quintum, Cum Gravis Eoo Surgeret Unda Mari. Sceptra Duo in Ferro Tremuere injecta Bisulco; Hinc rutila ad Seros Anchora Stabo Dies.

Her vises og de Trophæer eller Seierstegn, som den berømte Danske Admiral Cort Adeler, da han var i venetiansk Tieneste, hvervede sig i en stor Victorie, som han erholdt over Tyrkerne. Disse forvares her til denne store Sø-Helts evige Berømmelse og Ihukommelse. Til hvilken Ende og en hollandsk Pen har hos bemeldte Trophæer opsat og antegnet følgende Linier i hollandske Vers, hvilke med forgyldte Bogstaver læses paa en Tavle:

Ode op den Grooten Gulden Staendaert, Den Turcksen Admirael Affghewonnen Anno 1658. Door Den Eed. Admirael Cort Adelaer op syn Coö. Mayst. Const-Caemer t'syner Eere Opgehangen.

Een Norder Adelaer in Snee en Ys ghebooren,
Sint Marcks ghevlerckte Leew verplicht en dier verswooren,
Met owermoedich Hart vlooch Mahomet int Haer,
Hoe wel gheen Adel blonck noch was de Manhaft daer.
En door verfft soo de See, dort Dondren syns Cartouwen,
Ghemenght met Breyn en Bloet, dat Selff de Braaffste grouwen,
Door Doots ghenaeckbre Schrie, en gaff so dapper Vonck,
Dat Archeipelago tot gants naer Mecha konck,
Den Bassa Ybrahim tot Opperhoft vercooren,
En als van Moeders Lyff int Harrenas ghebooren
Hielt Stand by Dardanell, recht onder Tenedos
Betragt hem Adelaer, en soo voorts op hem los.
Hoe wel syn Gallyoen voert oover t'sestigh Stucken.
En by de duy sendt Mann, soo woud het doch ghelucken

Aen ons Brewycker Held, die stapt hem over Boort
En Spat door Vier en Vlam int heeste van de Moort.
Den Turcksen Admirael comt hem offt Lyff ghespronghen,
De Saabel vast bevuyt, en soo t'hem waer ghelongen,

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

*Was Adelaer ontfielt, dat d'een hier wil bestaen.
Met een verwende Slach, dat werdt hem Selff ghedaen.
Daer rolt der Bassen Kopp door Adelaeren Deegen,
En met een Noortsen Houw bevecht soo grooten Seegen:
Hoe wel ghewont, most sien syn Brodder i de Ly
In Stucken houwen, en noch eeven aen syn Sy.
Siel hier tot Zeegheprael den gouden Staendaert brommen,
Gheciert med halve Maen, Turckois en Heylieghdommen,
De Peertsteert op de Topp. Beschout aen d'ander Kant
De Saabel ingheleyt med Gout, die door syn Hant.
Een Reedlyck voor de Vuyst, der Bassen Vuyst ontwonghen
De Worppieck, Javelyn, die met veel cromme Spronghen
Om t'selle Stael ghewrocht van Silver en van Gout,
Men hier tot syner Eer in grooten Weerden hout.
Deels hefft vor Christenheyt der Turcken Vloot gheslaeghen,
Maer tot syn eyghen Roem den Staendaert wech ghedraeghen.
Wat woorts en goede Saeck, en stoud Soldaet vermach,
Geefft dees roemwaerde Dact de Weereldt aen den Dach.)*

Paa Konstkammeret forvaredes ogsaa tilforn for en Del den store kongelige Samling af Mynter og Medailler hvoraf nogle findes i Jacobæi og Laurentsens Musæum Regium. Men fra 1784 af er det Kongl. Mynt og Medaillecabinet paa Rosenborgslot. Inspecteuren derved er for nærværende Tid. Hr. Doctor Ramaus. Alle deri forvarede danske og norske Mynter og Medailler hvaes stukne i Kobber med tilhørende Text. Kjøbenhavn, 1791 to Bind i Folio.

Hr. Prof. Münster har et Cabinet af romerske og græske Mynter saa velbesat, at neppe noget i Norden overgaaer det.

Justitsraad Abildgaard har en god Samling af romerske og græske Mynter.

Hr. G. F. Thimm, Klejnsmed, har en mærkelig stor Samling af alle Slags især romerske Mynter.

Hr. Windtmøllers Samling af danske Mynter og Medailler er betydelig.

Sal. Kammerherre Suhms store kostbare Samling af græske og romerske saavelsom danske Guld og Sølvmynter bliver der nu forfærdiget VCatalog over for at sælges ved Auction.

Den Kjelmstjerneske Myntsamling blev nævnt ovenfor. I Cataloget over det hjemstjerneske Museum udgjør Fortegnelsen over Mynterne 322 S. i Quart.

Statsraad von Hemmet og Justitsraaderne Prehn og Scavenius eje ogsaa Samlinger af Mynter.

Niende Afdeling.

Bogtrykkerne og Boghandelen

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

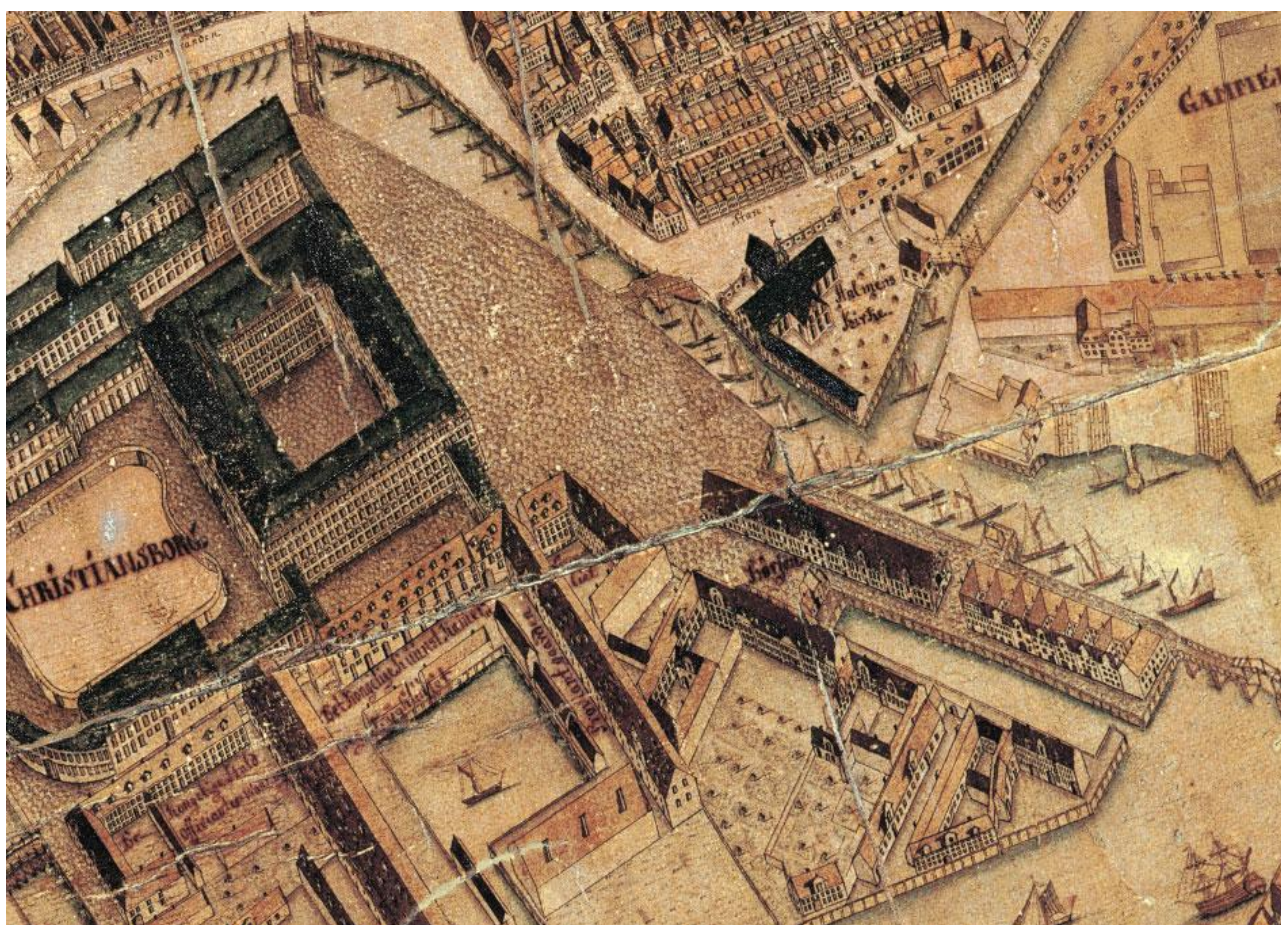
§. 1.

Ovenfor blev erindret, at den første Bpghtrykker satte sig ned i Kjøbenhavn ved Slutningen af det XV de Aarhundrede, og at den første danske Bog han trykte var Rimkrøniken.

Bogtrykkernes Antal har med Litteraturens Fremvæxt taget til fra et Aarhundrede til et andet, men indtil paa senere Tid har de fleste altid været Udlændinger. For nærværende Tid er her 17 Bogtrykkere her i Byen foruden Hr. Sønnichsen som har et Nodetrykkerie. Bogtrykkerne ere i alphabetisk Orden: Breum, Brunnich, Christensen, Cohen, Dahlen & Mad. Morthorst, Mad. Holm, Mad. Hørrebov, Hoecke, Hofbogtrykkerne Møller & Søn, Popp, Schubart, Directeur for det kongelige Bogtrykkerie Hr. Schuktz, Seest, Sejdelin, Thiele, Winding.

Der er ingen Tvivl paa, at jo de fleste af disse Mænd vilde holde deres Officiner i lange fuldkomnere Stand end den de ere i, hvis ikke den Omstændighed trykte dem haardelig, at de udenlandske maa forskrive en stor Del saavel Papir som Typi, og da dels betale den dyre Transport og Told, og dels ofte være i Forlegenhed for at faae det Behøvende, naar en indtræffende strang Vinter i nogle Maaneder standser Sejladsen.

§. 2.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Af Boghandlerne har 5 deres Boglader paa Børsen; nemlig Prost & Storch, Rothe, Schuboth, Liunge, og Hegelund. De 3 førstnævnte handlede mest med udenlandske især tyske Bøger.

De vigtigste andre Boghandlere ere: Agent Gyldendal, Hofboghandler Poulsen, Universitetsboghandler Brummer, A Søldin, Buch, Tikjøb, Stadthagen, Arnzen, Schiøz, Christensen. Disse befatte sig egentlig kun mest med indenlandsk Trafique, boghandler Hr. Brummer ogsaa med udenlandske især tyske Bøger, og Hr. Søldin har nogle engelske og franske Bøger tilfals, ligesom Agent Gyldendal nogle svenske.

Tiende Afdeling

Periodiske Skrifter.

En Liste paa nu levende Bogskrivere i Kjøbenhavn eller paa dem som afbenyttede sig de her foran opregnede Mængder af herlige Anstalter til Litteraturens Fremme til mellem deres Medborgere at udbrede Lys eller Mørke Moro eller Kjedsomhed Gavn eller Skade, kunde vel ikke ligefrem kaldes upassende; men ville dog, naar man ikke vilde hensætte de blotte Navne, blive for vidtløftigt et Foretagende, allehelst Kjøbenhavn inden xine Volde indeslutter fuldkommen de 9/10 Dele af den danske Forfatterverden. Det maa her være nok at give et løst Udkast over de i indeværende Aar 1799 udkomne periodiske Skrifter.

Disse ere da først

Quartalsskrifter.

Universitetsjournalen, udgives af Prof. Baden for hans egen Regning.

Krigsbibliotheket, udgives af Professor Rawert, paa hans eget Forlag.

Skandinavisk Museum, udgives af et Selskab. See foran.

For Sandhed. Udkomme paa Bogtrykker Poops Forlag. Udgives af et Selskab

Oeconomisk Annaler, udgives af Prof. Olufsen, paa Bogtrykker Sejdels Forlag.

Alstræa, udgives af Prof. Schlegel, paa Directeur Schulz's Forlag.

Danske Rejseiagttagelser. Redacturen er Hr. Neuman, Forlæggeren Universitetsboghandler Brummer.

Kjøbenhavns Magazin for Industri- Skole - og Fattigvæsen, ved Hr. Assessor Bärens, forlægges af Prost og Storch.

Den Lahde - nyerupske Potraitsamling, sælges hos Hofkobberstikker Lahde.

Assessor Morgenstjernes juridisk - praktiske Tidende.

Det førnævnte af disse Fjerdingaardsskrifter er i Quartformat, og udgives meget ordentligen hver Fjerdingaar; de øvrige ere i Octav, og kun saa af dem holde Terminen nøje, uagtet det er de flestes Plan.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Maanedsskrifter.

Det ældste som det vigtigste og mest berømte af alle Hovedstadens Maanedsskrifter er Minerva, som begyndte med Julii Maaned 1785 og usigelig har bidraget til Oplysnings og Tænksomheds Udbredelse og femfor noget andet Verk fremmer Smagen paa mentale Fornøjelser. Med Ractionen har det afvexlet saaledes, at først udgaves den af Digterne Pram og Rahbek, saa nogen Tid af Pram allene, siden af Rahbek, og i det sidste Par Aar af Rahbek og Assessor Collet. Forlæggeren har fra Begyndelsen af Directeur Schultz været.

Iris og Hede, udgives og forlægges af Hofboghandler Poulsen. Er, ligesom Minerva, af blandet Indhold, og har, som den, sjelden Oversættelser uden af de Gamle.

Journal for Politik Natur - og Menneske - kundskab. Moxen altsammen Oversættelse. Udgives af Hr. Doctor O. Wolff, paa Poulsens Forlag.

Politik og physisk Magazin, Redacturen er for nærværende Tid Hr. Auditeur Boeck, og det Meste er Oversættelse af tydskt.

Bibliothek for Physik, Medicin, og Oeconomie, redigeres af Assessor C. G. Rafn, paa Tikjøbs Forlag.

Samleren, udgives af Forlæggeren Bogtykker Winding, og bestaaer mest af Oversættelser.

Maanelige Bekjendtgjørelser om Forhandlingerne i Hof - og Srads - Retten, udgives af Assessor Schifter.

Alle disse Maanedsskrifter ere i Octav, men Maanedss - Statstidende, hvoraf der maanedlig fra det berlingske Trykkerie udgaaer et Ark, som Baglast til selve den politiske - ugentlige Tidende, er i Qvartformat.

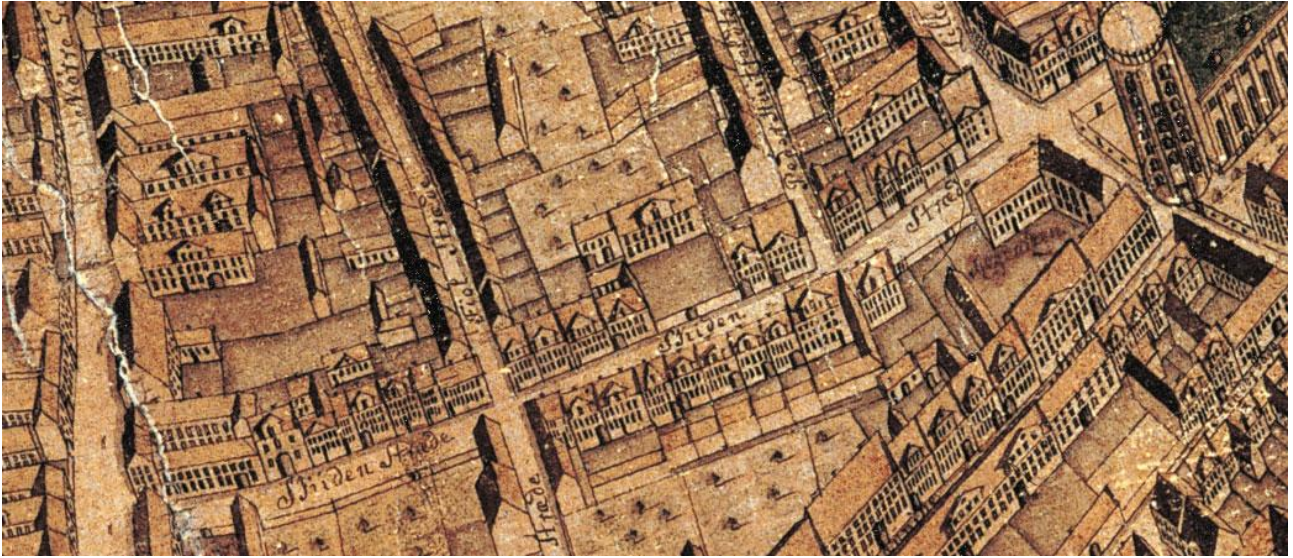
Uge og Dagsblade.

1. Adressecontoirsefterretningerne som indeholde allehaande Intelligentsefterretninger om hvad der er til Salg eller forlanges tilkjøbs, om forestaaende Auctioner og seglfærdige Skippere, om ledige Tjenster og Tjenestefolk, om Skuespil som opføres og Præster som prædike, om Bøger som ere udkomne eller skal udkomme ec. ec.
Denne for enhver Kjøbenhavns Indvaaner højst vigtige Avise, hvoraf Oplaget skal være 5000 Exemplarer, udkomme 4 Gange om Ugen, Tirsdag Onsdag/Torsdag og Løverdag, og hver Gang som oftest 2 Ark. 4 to. (Man maatte udentvil heller have Avisen Mandag og Fredag ogsaa, og derimod skorte et Par Ark to andre Dage).
2. Saa uundværlig Adresseavisen er for Kjøbenhavnere ligesaa uundværlig for Folk udenfor Hovedstaden er den eneste her udkommende politiske Tidende, hvoraf hver Tirsdag og Løverdag fra det Berlingske Contoir i Pilestræde udgaaer til Forsendelse med Posten overalt i Danmark og Norge privilegeret Tidende. Den bestaaer af et Qvart - Ark opfyldt med a) udenlandske Efterretninger, alle tagne af de hamborgske eller altonaiske Aviser, b) nogle faa indenlandske tagne af Indenrigsaviserne, c) Anmeldelser af Dødsfald, udkomne Bøger, Undvigte o. s. v. Som Tillæg til dette Hovedark følger stundom et helt og stundom et halvt Ark med extraordinaire Avertissementer og Proclamata.

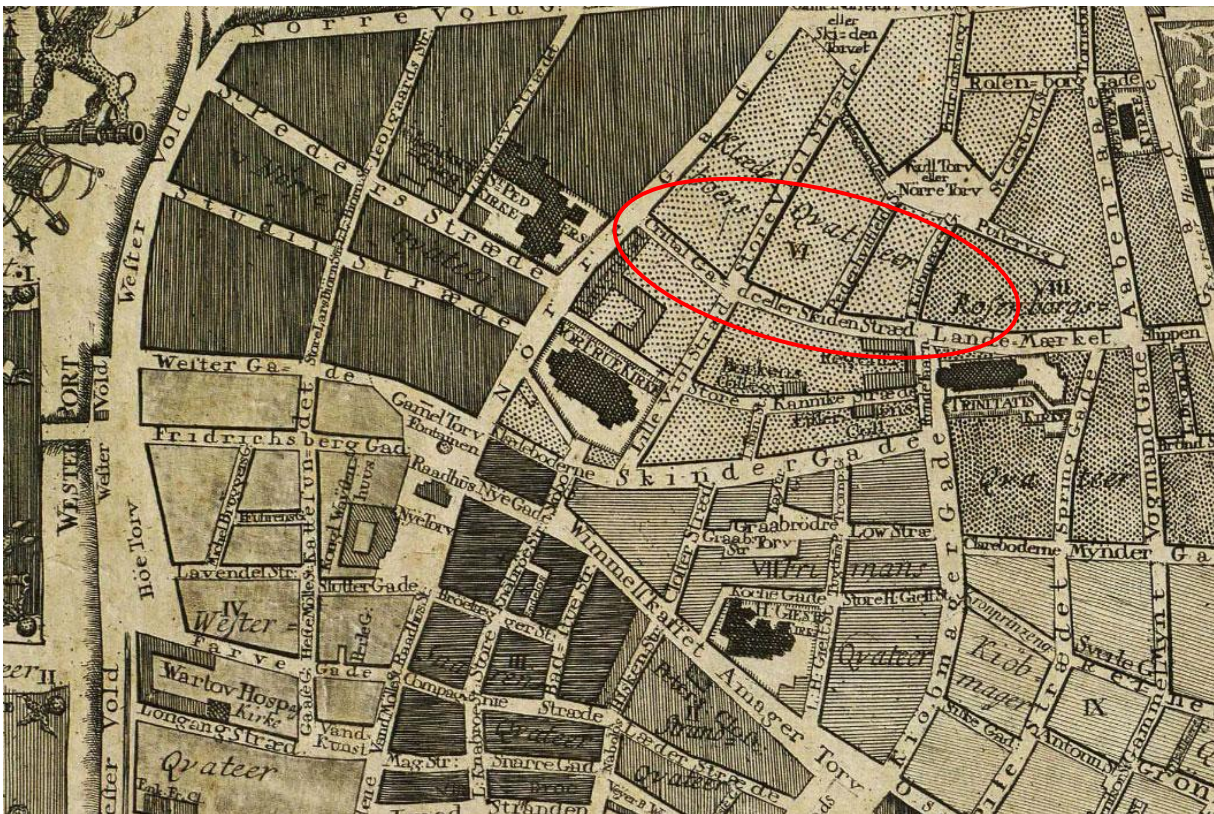
Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

3. Berlingske politiske Tidende paa tydsk, som er en Eftertrykt af det uinteressanteske i de tydske Tider, og holdes eller læses næsten at intet Menneske; udgives dog to Gange ugentlig, da den er et Jugredients i det kongelige Privilegiun som hjemler de berlingske Arvinger det Monopol de blive med Kundskab om de nyeste Verdensbegivenheder. Et andet lignende, men med gode Følger for Literaturen forbunden Onus paaligger Berlingerne, som bestaaer deri, at de maa holde en lærd Tidende vedlige, og det er
4. De Kjøbenhavnske lærde Efterretninger, som udgaae en Gang om Ugen, et Ark i Octav. Redacturen er Hr. Assessor Collet.
5. Collegiatidende for Danmark og Norge, udgaaer et Ark ugentlig 8 vo, og indeholder Befordringer til Embeder, Collegiaresolutioner, kongl. Anordninger o. s. v. Udgiverne, som have Selvforlag, ere de Herr Cancellieraader Knudsen og Monrad.
6. Handels - og Industrie - tidende udgives af Assessorerne i Oeconomie og Commerce - Collegium C. G. Rafn og Schmidt - Phifelde. Udkommer 2 Gange om Ugen, et halv Ark hver gang i Qvart.
7. Politivennen udgives af Bogtrykker Sejdelin og bidrager ikke lidet til alskens Gade - Politi - Uordeners Afskaffelse. Hver Uge udkommer et Ark, som koster 4 pz.
8. Kjøbenhavnsbladet eller Borgeren og Politiet. Er en Efterabelse af Politivennen, og hver No. koster ogsaa 4 pz. Udgiveren er Studenten M. Sidbern.
9. Litteratur - Konst - og Theater - Archiv. Redacturen er Hr. Litteracus Øst.
10. Danske Tilskuer. Dette ypperlige aesthetisk - moralske Ugeblad, hvis Forfatter Hr. Prof. Rahbek dermed nu i 8 Aar saare meget har gavnet og moret Kjøbenhavn, udgaaer der et Ark af Ugentlig paa Schultzes Forlag.
11. Borgervennen. Deraf udkommer kun et halv Ark ugentlig. Udgiveren ere en af Understøttelseselskabet valgt Committee, som i indeværende Aar 1799 bestaaer af Capitain Abrahamson. Pastor Hjort, Justitsraad Tønder Lund, Prof. Nyerup, Secretair Pram. Borgervenskabetetsbladets Inhold er blandet, mest moralsk, og paa lidet nær Oversættelse.
12. Aftenposten udgives hos J. R. Thiele 2 gange ugentlig, hver Gang et halv Ark 4to. Saa moersomt dette Blad, som tog sin Begyndelse 1772, var i Førstningen, da det saa heldig skildrede og wefterlignede de lavere Folkeklassers Conversationssprog, saa ubetydeligt er det siden bleven.
13. Jesus og Fornuften. Et Religionsblad ved Decanus Horrebov. Ugentlig udkommer et Ark i Octav, som koster 4 pz. Forlæggeren er Bogtrykker Sejdelin.
14. Bibelen forsvare sig selv. Er der borrebovske modsat Religionsblad, som udgives af Biskop Balle og koster hver No. 4 pz hos Hr. Directeur Schultz.
15. Æstafetten eller som det først kaldtes Maanedbled for det borgerlig Laan og Livrente - Societet. Et hakv Ark hver Maaned. Indeholder mest kun Bekjendtgjørelser Selskabet selv vedkommende.

Kjøbenhavns Beskrivelse udgivet Aar 1800

Christians Geddes kort 1761 på Skidenstræde

København 1799 Sidenstræde skifter navn til Cristal gade da ingen ville bo i Skidenstræde.k